

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET

TEOL

INFORMATION

Nr. 39 februar 2009

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen	3
Når den sidste isbjørn er død, slutter livet – og så begynder overlevelsen af lektor, dr.theol. Jakob Wolf	6
Martin Schwarz Lausten er gået på pension af professor, dr.theol. Lauge O. Nielsen	10
Thomas L. Thompson af professor, dr.theol. Niels Peter Lemche	14
Pronoia, filosofien og den sethianske gnosis-kristendom af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Tilde Bak Halvgaard	18
Paulus' politiske genopstandelse? af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Mads Peter Karlsen	22
Prædikenen mellem tale og skrift af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Marlene Ringgaard Lorensen	26
Plasticitet – sakramentets fremtid i en postmoderne kontekst af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Nete Enggaard	30
Rumindretning og Kirkeritualer – Nye undersøgelser af de danske sognekirker på reformationstiden af ph.d.-stipendiat, mag.art. Martin Wangsgaard Jürgensen	34
Karismatisk kristendom i Tanzania: mellem tradition og fornyelse af post.doc., mag.art. Martin Lindhardt	38
Helhedsorienteret støtte og behandling til aids-patienter i katolske projekter og sundhedsinstitutioner i Uganda ph.d. studerende, cand.scient.soc., Louise Nygaard Rasmussen	42
Bøger udgivet af Det Teologiske Fakultet	46
Kalender ved Anne-Grethe Rahbek	48

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Morten Eriksen på tlf.: 35 32 36 09.

Meninger, der tilkendes gives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

Redaktion: prodekan, professor, dr.theol. Mogens Müller.

Layout og sats: Morten Eriksen.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S. *Oplag:* 3500

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forside: En isbjørn på en smeltende flage (copyright Polfoto).

**Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, Postboks 2164
1150 København K.
Tlf.: 3532 3961
Fax: 3532 3600
www.teol.ku.dk**

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen

2008 blev et mærkeligt år for fakultetet. Nedgangen i antallet af ansøgere til universitetsuddannelserne ramte teologi hårdt, hvilket udløste stor alarm i dagspressen, videnskabsministeriet og dele af bispekollegiet.

På Københavns Universitet advarede rektor mod panikreaktioner, og på fakultetet var der hurtigt en klar erkendelse af, at nok skulle der gøres en særlig indsats for at tiltrække flere studenter og for at holde på dem, vi har, og hjælpe dem bedre gennem studiet, men niveauet i de teologiske uddannelser skulle der ikke røres ved.

Arbejdet med en af videnskabsministeren ønsket fælles redegørelse fra rektorerne ved universiteterne i Århus og København om situationen for teologi – set i lyset af de seneste ti års dalende optagelsestal – synliggjorde en uoverensstemmelse mellem de to fakulteter i opfattelsen af, hvad der hører til et gedigent, forskningsba-

seret teologistudium, og Århusfakultetet gik til pressen med et reformforslag, som ikke vandt gehør ved fakultetet i København og efter vores mening desuden også var i modstrid med de to rektorers redegørelse til ministeren.

På den baggrund kom det til ret skarpe meningsudvekslinger, først og fremmest i Kristeligt Dagblad, men også i et kirkeministerielt underudvalg, som drøftede sammenhængen mellem præsternes uddannelse og efteruddannelse. Striden stod om de gamle sprog i det teologiske studium: hebraisk, græsk og latin. I København vil vi beholde alle tre sprog som obligatoriske, så studenterne kan studere kristendommens grundlæggende tekster på videnskabeligt grundlag. Uden sprogene bliver talen om forskningsbaseret uddannelse tom.

I videnskabsministerielt regi pågik i efteråret i lyset af den generelle nedgang i antallet af ansøgere til de videregående uddannelser et såkaldt serviceeftersyn af adgangsbekendtgørelsens optagelseskrav for en række studier. For teologisk vedkommende er

sprogkravene fastholdt, men de præsenteres på en lidt anden måde end tidligere. Teologisk uddannelse forudsætter stadig græsk- og latinkundskaber på højeste gymnasiale niveau. Og kravet om kendskab til hebraisk er der heller ikke pillet ved. Men vi forventer ikke, at striden om sprog og teologi dermed er til ende.

Der savnedes i efterårets offentlige debat heller ikke forslag om helt at nedlægge eller privatisere de teologiske uddannelser og fakulteter. Sådanne forslag dukker med usvigelig sikkerhed op, så snart der er lidt medieomtale af universitetsteologien, og de fremkalder næsten altid gode og lødige svar, som kunne fortjene mere kapable modstandere.

Skal regnskabet her ved årsskiftet gøres op, er der imidlertid ingen vej udenom: Det går faktisk rigtig godt på og for fakultetet! Antallet af forskningsårsværk er højere, og fakultetet har flere ph.d.-studerende end nogensinde før, herunder også en række såkaldte erhvervs-ph.d'er og ph.d.-studerende tilknyttet udenlandske universiteter; den eksternt finansierede teologiske forskning er i stadig vækst, hvilket også er en nødvendighed under de givne bevillingspolitiske forhold. På undervisnings- og uddannelsesområdet er der ligeledes meget at glæde sig over: Den gennemsnitlige studietid er for nedadgående som følge af øget vejledningsindsats og opfølgingsinitiativer i forhold til stærkt forsinkede studerende; årgang 2008, der aldrig var helt så lille, som medierne gjorde den til, har fået en ganske særlig modtagelse på fakultetet, idet hver

enkelt ny studerende er blevet tilknyttet en fast lærer, der skal fungere som den pågældendes mentor gennem hele det første studieår og i øvrigt arbejde tæt sammen med de såkaldte studentertutorer, der ligeledes tager sig af de nyoptagne; fakultetet har kunnet glæde sig over et mindre frafald i løbet af det første studiehalvår end sædvanligt; og disse gode erfaringer satte yderligere skub i arbejdet med at udvikle et helt nyt program for det første studieår i den teologiske bacheloruddannelse; endelig er der taget nye og spændende initiativer på uddannelses- og efteruddannelsesområdet, og også fakultetets masteruddannelse har der fortsat været søgning til.

Når vi dertil lægger, at det teologiske studiemiljø ifølge en større undersøgelse fra forsommeren 2008 hører til universitetets bedste, tør man nok tro, at det skulle være muligt at knække optagelsestallets nedadgående kurve. Det arbejder fakultetet ihærdigt på. En lang række initiativer skal være med til at gøre fakultetet og det teologiske studium synligt for landets gymnasieelever, og vi håber at kunne gennemføre en større rekrutteringsindsats i et samarbejde med søsterfakultetet i Århus og kirkeministeriet. Som hovedaftager ser folkekirken/kirkeministeriet/biskopperne med bekymring på udviklingen i optagelsestallene, som nu peger i retning af en snarligt indtrædende præstemangel. Det vil være en beklagelig situation, som fakultetet gerne vil medvirke til at afhjælpe gennem specielt tilrettelagte uddannelses- og efteruddannelsesforløb. Men det ville være kortsigtet og

uansvarligt at lade en midlertidig præstemangel bestemme indretningen og indholdet af de teologiske bachelor- og kandidatuddannelser. Hvad det først og fremmest gælder om, er at øge tilgangen af nye studenter, og her tager fakultetet med tak imod enhver håndsækning fra præster og andre gamle teologistuderende ved Københavns Universitet, som ved, hvor herligt og givende det er at studere teologi.

På Center for Afrikastudier tages der ligeledes en række initiativer for at fastholde de studerende og hjælpe dem bedre og hurtigere gennem studiet. I oktober skiftede centeret leder, idet Niels Kastfelt efter eget ønske er vendt tilbage til et lektorat på Afdeling for Kirkehistorie. Han er blevet efterfulgt af adjunkt, ph.d. Stig Jensen, der i forvejen hørte til de bærende kræfter på centeret.

Siden sidst har fakultetet taget afsked med professor Martin Schwarz Lausten, Afdeling for Kirkehistorie, og lektor Lone Fatum, Afdeling for Bibelsk Eksegese. Med udgangen af januar fratræder to gammeltestamentlere, nemlig professor Thomas L. Thompson (se nærmere om afskedsforelæsning i *Kalender*) og lektor Bodil Ejrnæs, begge Afdeling for Bibelsk Eksegese. Fakultetet skylder dem alle tak for lang og tro tjeneste. 10. december 2008 afgik professor, dr.theol. Svend Holm-Nielsen ved døden; i næste nummer af *TEOL-information* bringes en mindeartikel om hans indsats gennem 25 år ved fakultetet (1961-1986).

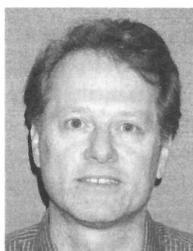
Lektor ved RUC, ph.d., cand.jur. Lisbet Christoffersen er blevet tilknyttet Afdeling for Systematisk Teologi som adjungeret professor med særligt henblik på kirkeret (se nærmere om tiltrædelsesforelæsning i *Kalender*). Anders Holm, som er ph.d. og cand.theol. og oppebærer et postdoc-stipendium fra Carlsbergfondet, er blevet knyttet til Afdeling for Kirkehistorie med et projekt vedrørende folkekirkens tilblivelse. Afdeling for Bibelsk Eksegese bliver fra 1. februar 2009 hjemsted for et stort, treårigt forskningsprojekt med titlen "Gammel Testamente som kulturel erindring – mellem historie, politik og religion"; fakultetet siger velkommen til ph.d., cand.theol. Pernille Carstens, der som forskningsleder har modtaget en stor forskningsrådsbevilling, som bl.a. også omfatter to postdoc-stillinger. Til de ubetinget glædelige nyheder hører endelig, at fakultetet har kunnet ansætte Dr. Heike Omerzu, professor i Mainz m.fl. steder, i et femårigt professorat i Det Nye Testaments Eksegese fra 15. marts 2009. Fakultetet ser frem til og venter sig meget af samarbejdet med professor Omerzu, som vil blive præsenteret nærmere i en kommende udgave af *TEOL-information*.

Ved indgangen til 2009 er der grundlag for optimisme på fakultetets og de teologiske studiers vegne. Godt nytår!

Når den sidste vilde isbjørn er død, slutter livet – og så begynder overlevelsen.

Klimaforandringer og teologi

Af lektor, dr.theol. Jakob Wolf

1. Teologi og mode.

Interessen for klimaforandringerne er meget stor for tiden. Medierne er fyldt med analyser og

vurderinger af fænomenet. Det bliver herhjemme alt sammen ikke mindre af, at Danmark i 2009 skal være vært for FN's klimatopmøde. Men er denne overvældende interesse andet end et modefænomen? Den 2. oktober kunne man læse på forsiden af Kristeligt Dagblad: "Er klimainteressen en boble, der brister? Ja, mener en række fremtidsforskere. Og det sker snart. For selvom klimaforandringerne er virkelige, er de også blevet del af et modefænomen, som ikke varer ved."

Når teologien nu vil gå ind i diskussionen om klimaforandringerne, er det så andet end et desperat forsøg på at være med på moden for at overbevise omverdenen om, at teologi

skam er relevant for nutidens samfund? Moden er den største tyran, som et gammelt latinsk ordsprog siger. Skal teologien kritikløst underkaste sig denne tyran? Modens magt kommer ingen uden om, men da teologien (stadigvæk) er et klassik fag, så har den alle muligheder for at uundgå en kritikløs underkastelse. Den kan hurtigt identificere det klassiske i problemstillingen og dermed overskride de rammer, moden sætter for diskussionen, og i bedste fald bidrage med indlæg, der rusker op i modens evige gentagelse af mainstream-fordomme.

Det klassiske i problemet er, at er klimaforandringerne menneskeskabte – hvilket man nu med FN i spidsen antager på grundlag af meget grundige videnskabelige rapporter – så er de vores ansvar, og dermed handler problemet (også) om etik. Men dermed er vi jo mindst tilbage ved Aristoteles, og hverken han eller etikken som filosofisk disciplin går nogensinde af mode. Klimaforandringer handler om humanetik og miljø-etik og natursynsdiskus-

sionen, som alle er emner, teologien traditionelt har ydet store bidrag til, og disse emner bliver ved med at være presserende for os, endda selv om medierne glemmer klimakrisen til fordel for finanskrisen.

2. Hvad kan religionerne bidrage med til bekæmpelsen af klimaforandringerne?

Stiller man nu spørgsmålet, hvad kan religionerne bidrage med i diskussionen om klimaforandringerne, så er det interessant, at FN har taget initiativ til at inddrage religionerne i kampen mod klimaforandringerne. FN's udviklingsprogram UNDP (The UN Development Programme) og ARC (The Alliance of Religions and Conservation), skal stå i spidsen for initiativet, der i begyndelsen af 2009 fremlægger en syvårs plan for handlingstiltag. Programmet involverer større traditioner inden for elleve af de store religioner i verden.

Når FN skal begrunde dette samarbejde med religionerne, peger man på såvel praktiske som filosofiske grunde. Man henviser til, at religionerne ofte gør sig til talsmænd for en enkel og bæredygtig livsstil og årtusind gamle værdier, der fordrer miljørigtige og pro-etiske livsformer. Men man anfører f.eks. også følgende: "...betoning af forbrug, økonomi og politik får som regel ikke folk til at engagerer sig på et dybt niveau, fordi det ikke henvender sig til det narrative, det mytologiske, det metaforiske ... Det er religionerne, der varetager disse områder, og uden dem har poli-

tik få virkelige rødder." Og under overskriften *celebration* siges det, at "behovet for at fejre og lovprise for at sætte større pris på, hvorfor vi skal tage vare på vores planet, er noget religionerne har en god forståelse for, og de kan hjælpe de ofte over-alvorlige sekulære grupper til at værdsætte det behov. Forståelsen for livets og festernes cykliske natur hjælper også til at bygge en dyb miljøbevidsthed ind i de årlige ritualer. Vi kan ville beskytte verden, fordi den er smuk, ikke kun fordi den er nyttig – og med det som vores værdi, kan vi måske beskytte den bedre."

Der peges altså ikke blot på, at religionerne kan bidrage med etik, men også med en *lovprisning*, der underbygger etikken med et dybere lag. Religionerne kan bidrage med en *dyb* begrundelse og motivering for kampen mod den globale opvarmning og den deraf følgende reduktion af livsformer.

Det er indlysende, at religioner kan bidrage med såvel grundlæggende etiske refleksioner som praktisk etisk belæring. Nogle af de mest grundlæggende etiske principper, som buddet om ikke at slå ihjel, den gyldne regel, næstekærlighedsbuddet etc. er præget og fremsat af religionerne med stor gennemslagskraft. Det er nærliggende at se religionerne som en moralsk ressource, der kan bidrage til at fremhæve vores ansvarlighed. De kan med stor vægt ud fra f.eks. buddet om ikke at slå ihjel og buddet om næstekærlighed påpege, at det er vores pligt at værne om jordkloden og dens mangfoldige liv, fordi jordkloden nu er

blevet vor næste, pga. at vores magt over naturen er blevet så stor, at jordklodens skæbne afhænger af os. Billedlig talt har kloden fået feber pga. drivhusgasserne, der forhindrer den i at komme af med varmen, og det står i vores magt at kunne helbrede denne sygdom. Denne funktion er naturligvis uhyre vigtig, og vi ser da også, at religiøse ledere fra alle de store religioner fra patriarken af Konstantinopel til Dalai Lama og Paven har været fremme med indskærpelser af vores ansvar for kloden i forbindelse med den globale opvarmning. Heri afviger de i øvrigt ikke fra mange verdslige politiske ledesers retorik. I forlængelse heraf, kan man stille spørgsmålet, om ikke det er vigtigt, at religionernes bidrag ikke reduceres til at bestå i opråb om etisk ansvarlighed, da vi hurtigt vil få nok af alle de mange lange moralske pegefingre.

Religionerne er *mere* end etik. De er også vision og verdensanskuelse. Det udtrykkes f.eks. i "lovprisningen", i religionernes rituelle praksis i den gudstjenestelige lovsang. Lovsangen gælder det hele, fra det største til det mindste, fra stjernerne til græsstrået. "Det mindste græs, jeg undrer på" er værd at lovsynge som noget storslået i sig selv. "Op al den ting, som Gud har gjort". En fortolkning af denne vision er, at mangfoldigheden af liv på jordkloden fra det største til det mindste har en betydning i sig selv. Det kan ikke reduceres til at være tilfældigt, betydningsløst materiale eller til kun at have den betydning, vi tillægger det. Lovsangens kilde er kærlighed til det, der lovsynges, og lovsangens

virkning er at vække kærlighed til det, der lovsynges, og styrke og befæste denne kærlighed. Kærligheden er en dybere motivation til varetagelse end pligten eller kampen for overlevelse, hvilket ikke betyder, at vi kan undvære hverken pligten eller overlevelsen som motiv.

Religionernes lovsang kan således bidrage med at gøre motivationen mere "dyb" end den ellers ville have været. Uden den religiøse fortolkning "har politik få virkelige rødder". Den underbygger etikken med en verdensanskuelse som en sekulær verdensanskuelse ikke kan tilbyde.

Det kan se ud, som om man nu på verdenssamfundsplan er blevet klar over, at det ikke er nok at samarbejde om politiske og økonomisk, tekniske problemer; også mere grundlæggende problemer som et fællesmenneskeligt etisk værdigrundlag må inddrages, hvis vi skal nå frem til mere bæredygtige løsninger. FN's "Earth Charter" fra år 2000, hvor første princip lyder: "Respekter jordkloden og livet i al dets diversitet", og selvfølgelig også FN's menneskerettighedserklæring fra 1948, der bygger på den antagelse, at et menneske har ubetinget betydning, har værdi i sig selv, kan ses som udtryk for forsøg på at formulere en sådan minimal fælles etik. Og spørgsmålet er, om den implicerer en minimal fælles verdensanskuelse? Hvordan vil man nemlig begrunde disse erklæringer? Giver der andre overbevisende begrundelser end en almenreligiøs, skabelsesfilosofisk begrundelse, som Hermann Lübbe har påstået? Det er næppe en overbevi-

sende begrundelse, at vi selv har tildelt os disse rettigheder og pligter til at respektere jordkloden og al dens liv. Hvis det var det, var det en *vilkår*lig beslutning. Så kunne vi ligeså godt beslutte, at den ubetingede betydning kun gjaldt hvide mænd over 30 år. Det er selvfølgelig meget politisk ukorrekt og forbudt at antyde en sådan begrundelse. Men hvor i al verden kommer uvilkheden fra? Jeg spørger bare.

3. Religion og politik.

Men er kampen mod klimaforandringerne ikke et politisk spørgsmål, som vi ikke skal blande sammen med religion? Både ja og nej.

Der er to niveauer i politik. Det ene er det niveau, hvor det drejer sig om, hvilke politiske strategier, vi skal bruge til at løse samfundets problemer. Skal vi afskaffe topskatten eller ej, skal vi bygge en bro over Femern Bælt eller ej? Her skiller politik os ad. Vi er vildt uenige om, hvilke politiske ideologier og strategier, der vil skabe det bedste fælles samfund. På det niveau bør politik og religion ikke blandes sammen. Et konkret politisk løsningsforslag kan kun begrundes pragmatisk og aldrig religiøst. F.eks. var det i den grad utilstedeligt at kalde Irak-krigen et ”korstog mod ondskaben”, som præsident Bush gjorde det, i stedet for at begrunde den med selvforsvar. Hvis vi blander politik og religion på dette niveau, bliver religionens bidrag uvægerligt fanatisk og selvretfærdigt. Religionen må ikke tage patent på problemløsninger. Den må ikke skille os ad over for det fælles problem.

Det andet niveau er det niveau, hvor det drejer sig om samfundets fælles grundværdier og målsætninger. Her handler politik om det, vi er fælles om. Kampen mod slaveri, fattigdom og sygdom etc. er grundlæggende politiske målsætninger, der samler os, og hertil hører nu også kampen mod klimaforandringerne. Der er ingen seriøse politiske partier, der i deres politiske program går ind for slaveriets genindførelse eller opgivelsen af kampen for social retfærdighed og velfærd og kampen mod sygdomme. Klima-problemet er hævet over partipolitik som Fogh Rasmussen sagde det ved Venstres sidste landsmøde, hvor han sensationelt indrømmer at partiets mangeårige modvilje mod en aktiv miljøpolitik var en fejltagelse. Man glemmer tit dette niveau i politik, der ikke skiller os ad, men forener os, fordi man stirrer sig blind på det daglige politiske hundeslagsmål, men det er meget vigtigt at være opmærksom på. På dette niveau er der ikke de store problemer ved at blande religion og politik, fordi religion og politik da handler om det, vi er fælles om.

Det betyder alt sammen ikke, at den religiøse vision skal tage patent på den dybe begrundelse for kampen mod klimaforandringerne. Den religiøse fortolkning er bare en fortolkning. Men den er ikke uden erfaringsgrundlag og gode grunde. Måske er den et godt tilbud? Det er i hvert fald et godt spørgsmål og værd at diskutere – mode eller ej.

Martin Schwarz Lausten er gået på pension

Af professor, dr.theol. Lauge O. Nielsen

Den 6. juli 2008 fyldte professor, dr. theol. Martin Schwarz Lausten 70 år, og han benyttede denne anledning til at trække sig tilbage fra sit professorat i dansk kirkehistorie eller, som han selv en gang udtrykte det, at gå på ”permanent frisemester”. Naturligvis skulle begivenheden markeres, og den 15. september 2008 holdt Schwarz Lausten sin afskedsforelæsning med efterfølgende festlig reception. Helt som man kunne vente, blev det et særdeles velbesøgt arrangement, og fakultetets største auditorium var pakket til bristepunktet. I løbet af sit næsten 43-årige virke ved Det teologiske fakultet har Schwarz Lausten formået at placere sig som nationens ”Mr. Dansk Kirkehistorie” – det var i hvert fald den titel, en landsdækkende avis gav ham i sit store fødselsdagsportræt. Gennem sin undervisning, sine mange publikationer og nærmest utallige folkelige foredrag har Schwarz Lausten haft kontakt med

de fleste kredse i det kirkelige miljø, ligesom han er et kendt navn i den brede offentlighed og naturligvis færdes hjemmевant blandt både teologiske og humanistiske forskere.

Med Martin Schwarz Laustens pensionering klippes den sidste tråd til det ”gamle” fakultet, som havde til huse i Studiegården og på flere mindre afdelinger og institutter, der lå spredt på forskellige adresser i København og på Frederiksberg. Allerede fra de tidlige studieår havde Schwarz Lausten koncentreret sig om dansk kirkehistorie, og efter kandidateksamen i 1965 blev han ansat på det daværende *Institut for dansk kirkehistorie*, som havde til huse i en villa på Vodroffsvej 8, der tidligere havde været professor Jens Nørregaards hjem. Dette specialiserede institut var også hjemsted for *Selskabet for dansk kirkehistorie*, som blandt andet udgav – og stadig udgiver – de lærde og omfangsrige *Kirkehistoriske Samlinger*. Denne årbog blev rammen for den unge Schwarz Laustens videnskabelige debut med to omfangsrige artikler tidligt i 1960’erne.

Det var også *Selskabets* prisopgave for året 1962, der satte Schwarz Lausten i gang med udforskningen af den danske hovedreformatør Peder Palladius. Med sin afhandling om Palladius' virke og teologi vandt Schwarz Lausten prisen (på 2.000 kr.) og æren. Man kan ikke sige, at Palladius blev Schwarz Laustens skæbne, men det er ganske karakteristisk for ham, at han holdt fast i bekendtskabet med Palladius. Den danske reformator blev hans trofaste ledsager i flere årtier, og så sent som i 2006 udsendte Schwarz Lausten en "folkebog" om netop den danske reformator (*Peder Palladius. Sjællands første lutherske biskop*). Det videnskabelige grundlag, som var forudsætningen for fremstillingen, havde han selv lagt og præsenteret i et par lærde afhandlinger, der var udkommet i midten af 1980'erne (*Christian den 3. og kirken 1537-1559 samt Biskop Peter Palladius og kirken 1537-1560*).

Et af de absolut markante og konstante træk i Schwarz Laustens virke er uden tvivl hans oplagte glæde ved at forske, gøre opdagelser og formidle resultaterne til både kolleger og den interesserede offentlighed. Som forsker og underviser har Schwarz Lausten sjældent forsømt en lejlighed til at indskærpe, at ethvert ordentligt historisk arbejde hviler på et grundigt studium af de primære kilder – hvorimod det at kaste sig ud i spekulationer er som at forsøge at gå på luft. I sin af-

skedsforelæsning kunne Schwarz Lausten da heller ikke dy sig for at vende tilbage til dette tema. Den saglige berettigelse af denne helt virkelighedsnære opfattelse af historisk arbejde har Schwarz Lausten imidlertid også demonstreret i praksis.

Allerede siden den tidlige ungdom har hans studier ført ham på opdagelsesrejse i både uden- og indenlandske biblioteker og arkiver. Her har Schwarz Lausten udviklet sin usædvanligt fine evne til at fremdrage

nye og hidtil ukendte kilder i støvede arkivkasser og i svært læselige håndskrifter. I tilgift mestrer Schwarz Lausten kunsten at finde sammenhængen i teksterne, så de aftegner historiens ofte snørklede gang. Resultatet af dette detektivarbejde er helt håndgribeligt, og hans

indsats gennem flere årtier har konkret forøget vor viden om betydningsfulde forhold i Danmarkshistorien.

Allerede Schwarz Laustens disputats fra 1977, *Religion og politik. Christian III's forhold til det tyske rige i tiden 1544-1559*, vidnede om forfatterens evne til at spore nye kilder og indfaldsvinkler til et kontroversielt emne. Udforskningen af forholdet mellem kongens realpolitik og personlige tro var ingen let opgave, men bogen viste med al tydelighed forfatterens ekspertise inden for reformationshistorien. I det senere og vægtige værk *Christian 2. mellem paven og Luther. Tro og politik omkring 'den*

røde konge' i eksilet og i fangenskabet (1523-1559) fra 1995 demonstrerede Schwarz Lausten på forbilledlig vis, hvor langt historikeren kan nå ved at holde sig til kilderne. Det er klart, at historikeren også må være villig til at "ofre sig" og henleve en rum tid i bibliotekernes halvmørke læsesale for at opdage de dele af kildematerialet, der stadig venter på at blive inddraget. Men det er et faktum, som læseren af bogen om den røde konge slet ikke kan undgå at blive opmærksom på.

I løbet af de sidste tyve år har Schwarz Lausten opdyrket et helt nyt område inden for den nationale kirkehistorie, nemlig jødernes stilling i Danmark med særligt henblik på kirken og dens forhold. Han har her præsteret en sand pionerindsats, der krævede, at han skulle identificere og afkode kilder af højst forskellig art og indfælde resultaterne i en fortløbende fremstilling. Resultaterne af disse studier er fremlagt i ikke færre end 6 tykke blå bind på til sammen 3.300 sider. Det næsten overvældende omfang er ikke alene begrundet af emnet og dets forskellige aspekter, men også af forfatterens dybe respekt for kilderne. Han lader således også kilderne komme til orde, og læseren får et fint indblik i grundlaget for fremstillingen. Også af denne grund vil værket blive benyttet af andre end kirkehistorikere. Imidlertid kan man nok tillade sig at overveje, om dette arbejde kunne være gjort af andre end netop en kirkehistoriker med en klassisk teologisk uddannelse i bagagen.

Schwarz Laustens glæde ved at fortælle historien og de mange små

historier skinner igennem både i hans videnskabelige og i hans mere populære værker. Ikke sjældent er disse bøger udsprunget af Schwarz Laustens undervisning på universitetet eller på Folkeuniversitetet, hvor han hyppigt har forelæst og holdt kurser. Den populære, men også særdeles læseværdige fremstilling af reformationen i Danmark (1987; italiensk oversættelse 1996) går således tilbage til en forelæsningsserie på Folkeuniversitetet. Blandt de øvrige mere populære bøger er der grund til at nævne lærebogen i den danske kirkes historie (1983 og senere) og den korte oversigt over kirkehistorien (1997; tysk oversættelse 2002). At det er vanskeligt samlet at karakterisere Schwarz Laustens forfatterskab, er ikke så overraskende, idet der er tale om den formodentlig mest produktive danske teologiske forfatter i nyere tid.

For Schwarz Lausten har livet som forsker været det selvfølgelig grundlag for hans virke som underviser. Blandt studenterne har Schwarz Lausten haft ry af at være en inspirerende og interesseret lærer, der altid var velforberedt til timerne. I sin vejledning af studenter, der skrev opgave eller speciale i dansk kirkehistorie, lagde Schwarz Lausten vægt på at anspre studentene til at yde sit absolut bedste. Han var heller ikke karrig med anerkendelse, når der var præsteret en selvstændig eller ligefrem original indsats; på den anden side skulle studenten ikke regne med dyb forståelse, når det skortede på engagement og flid. I flere omgange var Schwarz Lausten med til at arrangere ekskursi-

oner til Rom og tilstødende italienske landskaber.

I forbindelse med afskedsforelæsningen fik Martin Schwarz Lausten officielt overrakt et festskrift, som samler artikler af et bredt udsnit af danske kirkehistorikere og teologer, som ønskede at hylde fødselaren. Bogen bærer titlen *Kirkehistorier* (Anis, 2008) og beskæftiger sig med emner fra både inden- og udenlandsk kirkehistorie, men ikke overraskende ligger fokuspunkterne inden for reformationen og nyere dansk kirkehistorie. Derudover indeholder bogen naturligvis også en foreløbig oversigt over Schwarz Laustens store litterære produktion. Fortegnelsen går lige fra studieårenes tidlige kronikker i *Kristeligt Dagblad* (titlen *Præsten burde være præst* på en kronik fra 1961 antyder alvoren hos den unge forfatter) til de seneste publikationer om jødemissionen (*Da Tuborgs direktør skulle kristnes* fra 2007). Det er imidlertid en given sag, at fortegnelsen er uafsluttet, idet Schwarz Lausten ved receptionen åbent vedstod, at han allerede havde taget hul på sit 'otium' ved at gå i gang med at skrive to nye bøger. Den ene bliver en monografi om Philip Melanchthon, mens den anden ganske naturligt vil være en mere komprimeret udgave af det store værk om jødernes stilling i Danmark.

Med Martin Schwarz Laustens pensionering mister Det teologiske fakultet en værdsat kollega og en faglig kapacitet ud over det sædvanlige, og studenterne kommer til at savne Schwarz Laustens kyndige og engagerede undervisning og vejled-

ning. Imidlertid forsvinder Schwarz Lausten heldigvis ikke lige med det samme fra *Afdeling for Kirkehistorie*. Her vil han i de nærmeste år stadig have sit kontor, og kollegerne kan glæde sig over fortsat at kunne trække på hans hjælpsomhed og ekspertise. For den, der kender Schwarz Laustens forhold til administrativt arbejde, står det dog også klart, at han ikke kommer til at kigge langt efter opgaver af denne art eller de talrige mødeindkaldelser. For ham har det faglige altid haft absolut forrang, og der skal da også være nogen realitet i det med det "permanente frisemester".

Thomas L. Thompson

Af professor, dr.theol. Niels Peter Lemche

En af de første anmeldelser, jeg skrev til *Dansk Teologisk Tidsskrift* som ung stipendiat vedrørte en sensationel ny bog af en ung amerikansk forsker, Thomas L. Thompson, *The Historicity of the Patriarchal Narratives*, med undertitlen *The Quest for the Historical Abraham* (Berlin, 1974). Det var årets sensation, fordi Thomas Thompson i denne bog gjorde op med et helt århundredes amerikansk gammeltestamentlig forskning, der havde været domineret af ret konservative strømninger repræsenteret af den navnkundige William Foxwell Albright og hans elev John Bright. Thomas Thompson høstede megen anerkendelse i Europa, hvor han da også havde opholdt sig i mange år (hos Kurt Galling i Tübingen), men ikke i Nordamerika, hvor han blev hængt ud som en paria. Først næsten tredive år senere udkom et optryk af bogen på et amerikansk forlag.

I stedet for en lovende akademisk fremtid i Amerika måtte Thompson se sig forbigået og måtte i en årrække ernære sig som husmaler – der var ikke noget amerikansk universitet, som turde ansætte ham. I 1980'erne havde han dog fået en tidsbegrænset stilling ved Marquette University i Milwaukee og fik benyttet tiden her til at skrive sin næste store bog, der udkom i 1992 – igen på et europæisk forlag, *Early History of the Israelite People From the written and archaeological Sources* (Leiden, 1992). Havde Abrahambogen skabt sensation, så var det intet i forhold til denne "bestseller" på næsten 500 sider, et overmåde lærd værk med masser af fodnoter. Bogen blev imidlertid anmeldt på forsiden af Times Literary Magazine og tilmed meget positivt. Legenden fortæller, at udgiveren af dette magasin pludselig manglede en forside og greb ned i bunken af foreliggende artikler og op kom den om Thompson's bog – den slags videnskab plejer at stå på bagerste side! Anmeldelsen var positiv og redegjorde for, at her var noget virkelig nyt, et

regulært opgør med alle forestillinger om Israels historie i oldtiden. Bogen blev solgt i utrolige oplag.

Jeg mødte første gang Thomas Thompson i New Orleans i 1990 og senere samme år i Milwaukee. Vi var (og er) to beslægtede sjæle. Det var derfor ikke nogen overraskelse, at Thomas Thompson søgte professoratet i Gammel Testamente i København, og fik det – han var vanskelig at komme uden om pga. hans bog fra 1992. Thomas Thompson ankom til København i maj 1993 og sad den aften hos mig foran fjernsynet og fik et første indtryk af eventyrlandet: Det var aftenen med de store demonstrationer i København på grund af EU-afstemningen! Han blev her dog, fik hus ved Strandvejen, dansk kone, Ingrid Hjelm, og familie. Han skulle ikke løbe nogen steder, hvis andre universiteter kaldte på ham.

”Københavnerskolen”

Thomas Thompsens navn er i dag uløseligt forbundet med Københavnerskolen inden for Studiet af Det Gamle Testamente, hvoraf denne forfatter er det andet lokale medlem. Skolen er blevet så kendt, at den har sin egen artikel på Wikipedia og er elsket og hadet overalt på kloden, elsket af dem, der ser den som en befrielse fra traditionelle opfattelser af Det Gamle Testamente og

det gamle Israel (et begreb skolens medlemmer helst ikke bruger længere), og hadet af alle andre. Skolen baserer sig bl.a. og ikke mindst på resultaterne af Thompsens forskning, og hans gamle modstandere fik her ny

anledning til polemik. Man døbte skolens medlemmer for ”minimalister”, folk der helst ikke vil anerkende, at der er noget historisk i Det Gamle Testamente. Andre ”smigrende” tilnavne har været kulturfjendske, en fare for den vestlige civilisation, anti-Israel, hvis ikke ligefrem antisemitter. Suset fra den store verden ramte København. Den voldsomme konfrontation mellem minimalister og deres modstandere, såkaldte ”maximalister”, kom til at dominere dele af debatten inden for studiet af den gammeltestamentlige verden i mere end et årti – lige så længe, der stadig var forskere, der var interesseret i at diskutere historicitet i Det Gamle Testamente.

Thompsens næste store bog skabte blot yderligere debat: *the Bible in History: How Writers Create a Past* (London 1999). Denne bog, der mht. sit indhold kan siges at bestå af to hoveddele, beskriver på den ene side, hvordan antagelsen af, at der i Det Gamle Testamente findes en historisk skrivning vedrørende oldtidens Israel, som er anvendelig i en historisk rekonstruktion af Israels historie, er faldet sammen. Det vil sige, at den dekonstruktion af historien, som seriøst begyndte med Thompsens bog om Abraham, nu har bragt ”minimalisterne” så langt, at der stort set ikke mere er noget tilbage af Israels historie som fortalt af gammeltestamentlige forfattere, og det gælder patriarkerne lige så vel som opholdet i Egypten, historien om David og Salomon, og det babylonske eksil. Palæstinas historie i oldtiden har ikke meget tilfælles

med den fortælling herom, som findes i Det Gamle Testamente.

Forfatterne til Det Gamle Testaments historier var ikke historikere, men forfattere, der havde et formål med at skildre Israels historie på den måde, den findes i Det Gamle Testamente. Forfatteres opgave var at legitimere det jødiske folk som de sande arvtagere til Palæstinas land. Til den brug kreerede de fortællingen om det bibelske Israel som en religiøs-national oprindelsesmyte. Bogens vigtigste del handler derfor ikke om Israels historie men om Bibelens verden, og det vil ikke sige Bibelens historiske baggrund, men den verden, der skabte den gammeltestamentlige litteratur: Bibelens litterære verden, Bibelens teologiske verden, Bibelens intellektuelle verden. Thompsons fremstilling er siden blevet imiteret af andre forskere.

Bogen, der måske bør betragtes som Thompsons hovedværk, selv om den er skrevet for det almindelige marked og ikke bare for fagfolk, skabte ny furor, først og fremmest på grund af den amerikanske udgave heraf. Den amerikanske udgiver valgte nemlig at ændre titlen på bogen til *The Mythic Past: Biblical Archaeology and the Myth of Israel* (London, 1999). Nu betyder myte på amerikansk engelsk ofte ”løgn”, så den konservative amerikanske læser var allerede på forhold overbevist om, at Thompson påstår, at Bibelen er fuld af løgn – en populær opfattelse man også

kan finde hos mange kulturradikale herhjemme. At hævde, at Bibelen er løgn fra ende til anden er imidlertid i ”Guds eget land” en dødsynd, og påstanden, at det virkelig er det, som Thompson mener, har vist sig nærmest umulig at udrydde. Man er faktisk nødt til at læse bogen for at forstå, at påstanden er forkert, og ledende amerikanske gammeltestamentlige forskere, der bevidst fejllæste Thompsons bog, ønskede netop ikke, at almindelige mennesker skulle læse den. Som

den nu afdøde engelske gammeltestamentler og teolog James Barr har udtrykt det: Det gælder for konservativ forskning at anbefale, at man ikke læser Wellhausen, men (konservative) bøger om Wellhausen. Der har ikke været nogen mangel på konservative forskere, der

gerne vil fortælle folk, at de ikke skal læse Thompson, men gerne konservative afhandlinger om ham.

Thompsons seneste bog, *The Messiah Myth: The Near Eastern Roots of Jesus and David* (London, 2005), har forbavsende nok ikke været årsag til nogen synderlig polemik. Den handler ellers om kristendommens helligste ikon, Jesus Kristus og messiaskikkelsens ideologiske baggrund i den gamle orientalske forestillingsverden. Måske er nutiden ved at indhente Københavnerskolen. Mange unge forskere af i dag betragter ikke længere skolen som kættersk eller helt ude på et sidespor, men inkorporerer

skolens indsigter i deres egne studier af den bibelske litteratur. Måske har man blot valgt at ignorere bogen. Det kunne være, at Thompson er ved at blive "mainstream", som det hedder på hans modersmål.

Thompson har nu i femten år virket ved Københavns universitet og har valgt at gå af med det halvfjerdsindstyvende år, selv om ændringerne i pensionsreglerne har gjort, at han kunne blive. Det har imidlertid været en meget aktiv tid. Her er der indtil nu brugt plads til hans vigtigste videnskabelige produktion, hvilket ikke må skygge for en meget aktiv produktion af videnskabelige artikler både på dansk og på udenlandske sprog. Hans indsats er blevet værdsat, ikke mindst i den arabiske verden, hvor Thompson

har oplevet at hans værker er blevet oversat til arabisk – i begyndelsen i form af piratudgaver.

En af hans mest frugtbare indsatser har været som udgiver af *The Copenhagen International Seminar*, i hvilken serie han har hjulpet adskillige unge forskere ikke bare fra Danmark og det øvrige Europa og Nordamerika med at få udgivet vigtige afhandlinger, men også forskere i andre lande, i det seneste tilfælde fra Sydamerika. Der er ingen tvivl om, at denne virksomhed vil fortsætte, ligesom der ingen tvivl er om, at Thompson vil fortsætte med at skrive og udgive. Der er adskillige nye projekter på beddingen, og nu bliver der så megen mere tid til at føre dem ud i livet.

Vidste du..

at Det Teologiske Fakultet har fået et nyt elektronisk nyhedsbrev?

Du kan tilmelde dig nyhedsbrevet eTEOL her:

<http://mailman.adm.ku.dk/mailman/listinfo/eteol>

Nyhedsbrevet udkommer første gang 1. februar 2009

Pronoia, filosofien og den sethianske gnosis-kristendom

Af ph.d-stipendiat, cand.theol. Tilde Bak Halvgaard

Pronoia (forudtanke/forsyn) er et almindeligt forekommende begreb i antikken, og vi møder det i en bred vifte af hellenistiske tekster –

både i filosofiske traktater og i religiøse fortællinger. Begrebets anvendelse varierer lige så meget som dets litterære kontekst: fra at fremstå som et filosofisk princip eller en egenskab ved det guddommelige til at præsentere sig som en personificeret mytologisk figur med gudindeligende status. Fælles for alle varianterne af pronoia er, at de indtager en vigtig position i gudsforestillingen, og forståelsen af dem er derfor af afgørende betydning, når man søger at danne sig et helhedsindtryk af de enkelte teksters teologier.

Mit ph.d.-projekt indgår i den historiske del af det nyligt opstartede stjerneprogram og center: Naturalism and Christian Semantics, hvor jeg bidrager med en undersøgelse af platonismen og stoicismens anvendelse i

2. århundredes ”gnosticisme”. Projektets overordnede interesse er at afdække, hvilken forbindelse der er mellem det filosofiske pronoia-begreb, som det kommer til udtryk i stoicismen og middelplatonismen på den ene side, og den personificerede Pronoia, som optræder i visse Nag Hammadi-tekster på den anden.

Omdrejningspunktet for projektet er to tekster fra Nag Hammadi-biblioteket: *Tordenen: Fuldkommen forstand* (NHC VI, 2) og *Førstetanken i tre former* (NHC XIII, 1). Begge er som resten af Nag Hammadi-biblioteket affattet på koptisk. Manuskripterne stammer fra midten af 4. århundrede e. Kr., men det er den generelle opfattelse, at de er oversættelser fra tidligere græske forlæg, som man af gode grunde ikke kan datere. Indholdet af visse tekster peger dog på 2.-3. århundrede e. Kr.

Nag Hammadi-biblioteket blev fundet i den ægyptiske ørken i 1945. Fordelt på 13 kodekser tæller biblioteket 57 tekster, hvoraf nogle er gengangere. En stor del af teksterne karakteriseres typisk som *gnostiske*,

hvilket ikke er helt uproblematisk. Faktisk er det i forskningen ikke længere god latin at tale om ”gnosticismen” som en samlet størrelse eller endnu værre som en religion, der står som modsætning til det, der blev den ortodokse, ”rigtige” kristendom. Problemet består grundlæggende i to ting: For det første grupperes tekster, der tydeligvis er meget forskellige med hensyn til kosmologi, teologi, antropologi og soteriologi, under én betegnelse, ”gnosticisme”, en manøvre der har medført, at man sågar har talt om ”den gnostiske religion”. For det andet bibeholdes, mere eller mindre ubevidst, det skel mellem ortodoksi og kætteri eller mellem kristendom og gnosticisme, som forskningen har overtaget fra de tidlige kirkefædres polemiske beskrivelser af gnostikerne. Adskillige af de ”gnostiske” tekster fremstår i realiteten som kristne i deres bekendelse til Kristus som frelser. Det giver altså ikke mening i en forskningsmæssig sammenhæng at opretholde en apologetisk begrundet modsætning mellem sand og falsk kristendom i de første århundreder e. Kr.

I stedet for gnosticisme eller gnostiske tekster, skelnes der nu imellem de mange forskellige udtryk, som teksterne har, ved at tale om sethianisme, valentinianisme osv. Vil man insistere på en samlet betegnelse for teksterne, taler man om gnosis-kristne tekster eller heterodoks kristendom. Begrebsforvirringen er nu total, men i mangel af bedre er man nødt til at tage disse kategorier i brug.

Den ene af de tekster, jeg arbejder med – *Førstetanken i tre former* – hø-

rer ind under det, man kalder sethianisme, en tradition, der tillægger en himmelsk udgave af Adams søn Seth en vis soteriologisk betydning. Derved er teksten i familie med *Johannesapokryfen*, som er en af de længste og bedst repræsenterede tekster i Nag Hammadi-biblioteket. *Johannesapokryfen* findes i både en lang og en kort version, og den lange er særlig interessant mht. pronoiia-figuren, idet den afrundes med den såkaldte ”Pronoiiahymne”. Hér møder vi netop Pronoiia, Faderens forudtanke, personificeret i en kvindelig guddommelig skikkelse på en mission, der kræver at hun manifesterer sig trefoldigt i verden for at kunne frelse mennesket fra uvidenhed.

Denne tredobbelte åbenbaring finder vi også i *Førstetanken i tre former* (selve titlen siger det!). Hér hedder hun dog ikke Pronoiia men Protennoia (græsk: førstetanken). Hendes manifestation foregår i tre forskellige former: som Faderen, Moderen og Sønnen, der endvidere betegnes som henholdsvis lyd, stemme og ord (logos).

Teksten er formet som en åbenbaringsmonolog med de karakteristiske jeg er-udsagn (ego eimi), som vi også finder flere eksempler på i fx *Johannesevangeliet*.

Ligesom *Johannesapokryfens* Pronoiia kaldes Protennoia for ”Barbelo”. Det er uvist, hvad navnet betyder, men i de tekster, hvor det optræder, henviser det til Faderens første tanke, der som en feminin størrelse udmærket kan forstås som den kvindelige side af Gud.

Tordenen

Tordenen: Fuldkommen forstand, som er den anden af de tekster, jeg arbejder med, er ligeledes en åbenbaringsmolog fremført af en kvindelig guddommelig skikkelse gennem jeg er-udsagn. Udsagnene er for størstedelens vedkommende formuleret som antiteser eller paradokser, fx ”jeg er skøgen og den ærbare” eller ”jeg er den første og den sidste” (jf. *Johannes’ Åbenbaring*). Deres funktion er stærkt omdiskuteret, for om man skal forstå de antitetiske udsagn som et udtryk for den kvindelige guddommeligheds universalitet på linje med den ægyptisk-hellenistiske Isis, eller om de nærmere fortæller læseren, at hun transcenderer det menneskelige begrebsapparat, ja det afhænger af øjnene, der ser. Teksten kan og skal formentlig læses på flere måder, men ét spørgsmål vil til enhver tid presse sig på efter endt læsning: Hvem er hun?

Den kvindelige åbenbarer i *Tordenen: Fuldkommen forstand* er på trods af de mange jeg er-udsagn ikke navngivet på noget tidspunkt i løbet af teksten. Dog har hun adskillige træk til fælles med Pronoia fra *Johannesapokryfen* og Protennoia fra *Førstetanken i tre former*, som givetvis kan hjælpe os på vej. Hun er udsendt af ”Magten” (dvs. Faderen), hun åbenbarer sig blandt menneskene, for at give dem mulighed for at komme ud af uvidenheden, således at de kan erkende hende og dermed også Faderen. Hun er altså et slags bindeled mellem mennesket og det guddommelige, samtidig med at hun står Faderen nær.

Endvidere er der en åbenlys parallel mellem teksternes brug af begreber, der har at gøre med menneskets tænke- og udtrykevne, som igen forbinder dem til den græske filosofi samt flere kanoniske tekster.

Når nu både Pronoia og Protennoia benævnes Barbelo, så vil det være nærliggende også at betragte *Tordenen: Fuldkommen forstands* åbenbarer som en form for Barbelo/Pronoia-figur. Det vil sige, at hun er Faderens første tanke, som har indsigt i verdensordenen.

Det lyder unægteligt som om, vi er tilbage i den gammeltestamentlige visdomslitteratur, hvor Visdommen som den første af Guds skabninger er med før, under og i skabelsen af verden. Der hersker da heller ingen tvivl om, at forfatterne bag flere Nag Hammadi-tekster samt en tekst som *Johannesevangeliet* har hentet inspiration i visdomslitteraturen – den gammeltestamentlige såvel som den intertestamentariske.

Den stoiske pronoia og Filons ditto

Pronoia-begrebet indtager en central plads i stoisk teologi. Det bliver kædet direkte sammen med universets aktive princip, som er Gud, ved at fremstå som en del af dette. I stoikernes materialistiske verdensbillede manifesterer Gud sig i verden som en altfavnende universel kraft, Ånden (pneumaen), der gennemstrømmer verden på pan-teistisk vis. Kraften dvæler i verdensfornuften (logos), som er *i* verden og samtidig *er* verden, og ved dens pronoia er verden ordnet og styret. Pro-

noia er samtidig udtryk for den omsorg, Gud drager for mennesket.

Tæt her op ad ligger Filon af Alexandria (ca. 20 f. Kr. – 50 e. Kr.), en central hellenistisk jødisk filosof, der primært anses for at være dybt involveret i middelplatonismen. Han synes også at være inspireret af det stoiske pronoia-begreb samt den stoiske opfattelse af Gud, som den der udfylder verden med sin pnuma og logos. Dette sammenfører han bl.a. med platonisk tænkning om Gud som den eneste sande væren. Filons opfattelse af pronoia hænger nøje sammen med hans aristoteliske idé om Gud som skabelsens årsag. For Filons meget transcendent Gud er over for verden som en far er over for sit barn – kærlig og omsorgsfuld. Som skaber er det i Guds interesse at drage omsorg for sin skabning, og det gør han gennem sin pronoia, der opretholder den skabte orden.

Nag Hammadi-teksterne og filosofien

Der er ingen tvivl om, at adskillige gnosis-kristne tekster har gjort brug af filosofiske begreber i udformningen af deres teologier. Der skal heller ikke meget til at se, at de omtalte Nag Hammadi-tekster, som repræsenterer den sethianske gnosis-kristendom, nok har "arvet" selve pronoia-begrebet fra den græske filosofi, men samtidig hermed har de også givet det et nyt indhold. Det interessante er nu at undersøge, *hvordan* de bruger begrebet, og om det kan fortælle os noget generelt om de enkelte teksters verdensbilleder, når nu pronoia-begrebet

er så integreret en del af gudsforestillingen.

Vi er alle sammen opflasket med at forstå det platoniske verdensbillede som dualistisk og det stoiske verdensbillede som monistisk, men hvad med det sethianske verdensbillede? Traditionelt anses det for at være platonisk påvirket, hvilket ikke er helt forkert, da der i mange tekster skelnes mellem denne ufuldstændige og materielle verden på den ene side og den perfekte guddommelige verden på den anden. Men viser det sig nu gennem en analyse af de sethianske teksters pronoia'er, at de nærmer sig en stoisk forståelse af det guddommelige, så er det måske også muligt, bag teksternes mytologiske udtryk at spore en kosmologi, der ikke er entydigt dualistisk. Derved vil man endvidere kunne løsrive sig fra den noget klichéprægede opfattelse af "gnosticismen" som en dualistisk og verdensfjendsk religion.

Paulus' politiske genopstandelse?

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Mads Peter Karlsen

”I grunden har jeg aldrig rigtig forbundet Paulus med religion. For mig er Paulus begivenhedens poet og tænker, ligesom han er én,

der praktiserer og udtrykker, hvad man kan kalde den militante figurs uforanderlige karaktertræk”. Med denne bemærkelsesværdige karakteristik, indleder den franske filosof Alain Badiou sin bog *Saint Paul - La fondation de l'universalisme* fra 1997, som samtidig blev startskuddet for en tiltagende interesse for Paulus i særdeleshed, og for teologi i det hele taget, blandt en række andre aktuelle filosoffer. En interesse, der i sig selv er opsigtsvækkende, men som bestemt ikke bliver mindre opsigtsvækkende af, at disse teologisk interesserede filosoffer for en stor del er erklærede marxister eller ateister, hvis da ikke ligefrem begge dele. I det følgende vil jeg præsentere mit Ph.d.-projekt, der foruden Alain Badiou, har den slovenske filosof og psykoanalytiker Slavoj Žižek,

som sit omdrejnings-punkt, og hvis grundlæggende ærinde kort sagt er at undersøge, hvori de to herrers teologiske interesse mere præcist består, samt at belyse nogle af konsekvenser af denne interesse.

I hovedværket *L'être et l'événement* fra 1988 argumenterer Badiou for den simple, men afgørende tese, som udgør krumtappen i hans filosofi: At der kan ske noget genuint nyt i verden. I modsætning til det, der allerede findes i verden, altså væren, og som vi derfor kan kalkulere med og etablere en viden om, så indtræffer der, hævder Badiou, af og til noget tilfældigt og uforudsigeligt. En begivenhed. Begivenhedens indbrud i væren er forudsætningen for, at der kan opstå noget nyt. Det nye, som bliver til i forlængelse af en begivenhed, er ifølge Badiou en sandhed. Sandheden er derfor heller ikke noget, der opnås gennem indsigt eller viden, tværtimod bliver en sandhed til gennem et brud med vores etablerede viden. Men hvis sandheden ikke er viden, hvad er den så? Sandheden er ifølge Badiou at være tro imod en

begivenhed, som når man på engelsk taler om at være 'true to', fx en sag eller en person. Sandheden er således en proces, som alene opretholdes gennem de personer, der bekendtgør og udviser en fortsat troskab imod en begivenhed, og som Badiou derfor betegner, som subjekt for denne begivenhed. Subjektet er således ikke noget, der findes på forhånd, men noget nyt, der, ligesom sandheden, bliver til i forlængelse af en begivenhed.

Badiou's interesse for Paulus er betinget af det filosofiske argument, der udfoldes i *L'être et l'événement*, idet han mener at genfinde de vigtigste komponenter i sin argumentation i de paulinske breve. I Badiou's optik handler brevene således om, hvordan Paulus gennem en utrættelig forkyndelse af og ufravigelige troskab imod opstandelses-begivenheden indstifter en ny sandhed, at Gud er blevet menneske, og et nyt subjekt, den kristne. Det, der interesserer Badiou ved Paulus' forkyndelse, er imidlertid ikke dens konkrete indhold, det afskriver han som en fabel, men alene dens form. For Badiou fremviser Paulus' breve nemlig på eksemplarisk vis de generelle formelle betingelser for skabelsen af en ny sandhed og det subjekt, der udspringer heraf.

Men dét, der for alvor gør Paulus interessant i Badiou's øjne, er, at han udgør en inspirationskilde for den, der som Badiou, ønsker at skabe et politisk alternativ til den herskende kapitalistiske verdensorden. Vores verden er ifølge Badiou ikke særlig kompleks, sådan som det ellers almindeligvis

hævdes, men faktisk ret simpel. Den er nemlig domineret af to tendenser, som måske nok umiddelbart virker modsatte, men som i virkeligheden udgør to momenter i én og samme kapitalistiske logik. På den ene side pengesystemets abstrakte homogenisering, der løsriver alt fra den umiddelbare sammenhæng, hvori det indgår, og hvorved den frie bevægelighed øges. Kapitalismen udgør således en form for universalisme, men ifølge Badiou en falsk universalisme, fordi mobiliteten og frihed kun gælder for dem, eller det, der lader sig tælle, dvs. som har en pengemæssig værdi. På den anden side en modsatrettet fragmentering i lukkede identiteter. Denne tendens fungerer imidlertid fint sammen med kapitaliseringen, idet der hermed samtidig skabes nye forbrugersegmenter og målgrupper for markedsførelse. Derfor er Badiou også dybt skeptisk over for samtidens minoritetspolitik og andenhedsetik, der med krav om anerkendelsen af stadig mere partikulære undergrupper - sorte homoseksuelle, handikappede serbere, katolske pædofile, moderate islamister (for nu at nævne et par af Badiou's eksempler) - medvirker til at reducere samfundsborgeren til forbruger. For Badiou er det derfor heller ikke retten til forskel, men retten til lighed, der bør forsvares i dag. Det eneste, der virkelig kan udfordre kapitalismens hegemoni, er en genuin universalisme. Det er i skabelsen af en sådan ægte universalisme, der lader sig udmønte i en 'sandhedspolitik', som er forankret i et engageret subjekt og udspringer af en begivenhed, at

Paulus ifølge Badiou, kan være vores guide.

Žižek er ligeledes først og fremmest interesseret i den kristne tradition, som en ressource for samtidskritik og en inspirationskilde til en anti-kapitalistisk politik. Denne interesse viser sig for alvor i *The Ticklish Subject* fra 1999, hvor han mest udførligt udfolder sit politiske projekt, bl.a. gennem en kritisk læsning af Badiou's bog om Paulus. Mens Žižek stort set er enig med Badiou i, at Paulus' politiske potentiale består i en ny konception af begreber som sandhed, subjekt og universalisme, så adskiller han sig væsentligt fra Badiou i hans måde at tænke disse begreber på. Men på trods af deres forskelligheder har Badiou og Žižek et grundlæggende fælles anliggende i ambitionen om at reformulere et filosofisk grundlag for en ny radikal politisk position, som modstykke til den gældende kapitalparlamentarisme. Dette filosofiske grundlagsarbejde udgør i en vis grad både et brud og et opgør med de seneste årtiers dominerende 'postmoderne' eller 'poststrukturelle' tendenser i filosofien, som af såvel Badiou som Žižek anklages for et manglende kritisk bid, idet denne filosofiske strømning, der ligger til grund for den aktuelle minoritetspolitik og andethedsetik, snarere end at tilbyde en effektiv problematisering af samtidens politik, er med til at selvfølgeliggøre den. En misere, der ifølge Badiou og Žižek, først og fremmest har sin grund i, at den postmoderne filosofi, med sin forestilling om 'metafysikkens ophør' eller ligefrem 'filosofiens død', har

svigtet sin egen arv ved at give køb på en række klassiske filosofiske begreber, hvoraf de vigtigste er begivenhed, sandhed, subjekt og universalisme. I kontrast hertil mener både Badiou og Žižek, at ethvert holdbart filosofisk grundlag for et modstandsdygtigt politisk alternativ til samtidens kapitalparlamentarisme, må tage udgangspunkt i en tidssvarende gentænkning af netop disse begreber, og det problemkompleks, som de konfronterer os med.

Deres marxistiske og ateistiske baggrund taget i betragtning kan det umiddelbart virke temmelig overraskende, at Badiou og Žižek begge finder en af deres vigtigste inspirationskilder til en gentænkning af de førnævnte filosofiske begreber i den kristne tradition, hos teologer, eller 'antifilosoffer' for nu at benytte Badiou's betegnelse, som Paulus, Pascal og Kierkegaard. Det er således gennem de fundamentale kristne kategorier nåde, tro, håb og kærlighed, og med reference til klassiske teologiske problemstillinger, som retfærdiggørelse, treenighed, kristologi, inkarnation og prædestination, at de omtalte filosofiske begreber genbeskrives og redefineres. Selvom Badiou og Žižek først og fremmest er interesseret i og forholder sig til den kristne teologiske tradition på en indirekte måde, så tydeliggør de imidlertid, at teologien rummer et overset potentiale til at reflektere over en række af samtidens presserende filosofiske og politiske problemer.

Ambitionen i mit Ph.d.-projekt er at forsøge at forfølge dette teologiske

spor i Badiou og Žižeks filosofiske begrebsarbejde. Det vil sige, at undersøge og redegøre nærmere for, hvordan gentænkningen af de nævnte filosofiske begreber udfoldes under indflydelse af den teologiske tradition hos henholdsvis Badiou og Žižek. Herunder at foretage en sammenlignede diskussion af den måde, hvorpå Badiou og Žižek udfører dette begrebsarbejde, og hvordan de heri på forskellig vis altså inddrager teologien. De afgørende spørgsmål er her: Hvordan fremstiller Badiou og Žižek på hver deres måde begreberne subjekt, sandhed, begivenhed og universalisme? Hvilke konsekvenser har deres forskelligartede omgang med teologi og kristendom mere præcist for deres fremstilling af disse filosofiske begreber? Og hvad betyder det i sidste ende for det bud på et radikalt politisk alternativ, som de hver især når frem til? I forlængelse heraf bliver det desuden væsentligt at diskutere, hvordan Badiou og Žižeks omgang med den kristne teologiske tradition samtidig virker forskydende ind på grænsen mellem såvel politik og religion som mellem filosofi og teologi. Hvad er det for et forhold, der tegner sig i mellem filosofi og teologi? Bliver det overhovedet muligt at skelne? Risikerer teologien ikke at miste sin selvstændighed? Gennem en sådan undersøgelse vil det naturligvis samtidig være naturligt at forholde sig til spørgsmålet om den nærmere teologiske karakter og relevans af Badiou og Žižeks filosofiske omgang med den kristne tradition, men det er ikke hovedsageligt. Projektets analytiske blik og

tematiske afgrænsning fastlægges gennem dets fokus på tre aspekter. For det første de filosofiske begreber, begivenhed, sandhed, subjekt og universalisme, som forsøges gentænkt hos Badiou og Žižek. For det andet de kristne kategorier tro, håb, kærlighed og nåde, som udgør den væsentligste teologiske inspiration for Badiou og Žižek. For det tredje den udformning af en alternativ radikal politisk position, som Badiou og Žižeks filosofiske begrebsarbejde resulterer i.

Prædikenen mellem tale og skrift

Af ph.d.-stipendiat Marlene Ringgaard Lorensen

International homiletikforskning har i nyere tid udviklet sig fra at analysere prædikengenren som en tale frem for en tekst. Prædikenen

vurderes som en interaktiv begivenhed, hvis betydning opstår i samspillet mellem prædikant og menighed, frem for et forsøg på envejs overførsel af mening fra et antikt tekstunivers. Empiriske undersøgelser af folk der lytter til prædikener har vist, at der er afgørende forskelle på udbyttet af en prædiken afhængigt af, om den er hørt i et kirkerum eller læst ved et skrivebord. Hermeneutiske, litteraturvidenskabelige og antropologiske undersøgelser bekræfter, at mundtlighed og skriftlighed er som to forskellige kulturer; to separate måder at tænke og kommunikere på.

Forskel på mundtlighed og skriftlighed

Empiriske undersøgelser påpeger, at

“vi taler med en hastighed af ca. 120-150 ord i minuttet, men kan ”arbejde med” mere end 500 ord i minuttet. Det betyder, at der er en forholdsvis stor ”overskudskapacitet” hos tilhøreren til at gøre andet end at lytte til taleren.” (Gaarden i ’Pastoralteologi’, red. Christiansen og Thomsen, ANIS 2007) Konsekvensen af dette faktum har tidligere givet prædikanter og homiletikere grå hår. Gang på gang har det vist sig, at menigheden har hørt noget andet, end hvad der stod i prædikantens manuskript. De seneste indsigter i, at kommunikation ikke er en envejs overførsel af information fra afsender til modtager, men derimod en interaktiv proces, som lever af associationer, feedback og korrektioner har udfordret homiletikere til nytænkning på mundtlighedens præmisser.

Mundtlighed og skriftlighed beskrives af den amerikanske litteraturprofessor, Walther J. Ong, som to radikalt forskellige kulturer, som ikke blot tager sig forskelligt ud, men også har divergerende indvirkning på henholdsvis forfatter/læser kontra taler/tilhørers tankevirksomhed. Hvor

læsning og skrivning tenderer mod individuel refleksion og åbner for evnen til kritisk distancering i form af begrebsliggørelse og definitioner, er den mundtlige tale ansigt til ansigt dybt påvirket af brugen af kropssprog og tonefald. I modsætning til talen er den skriftlige proces kendetegnet ved distance til sine læsere. Forfatteren må forestille sig sine læsere, men får ingen feedback, hverken i form af panderynkning eller spørgsmål. Denne distance giver samtidig forfatteren en frihed til at skabe noget nyt, uagtet om læseren har forståelse herfor. Mundtlighedens styrker er dens evne til at imødekomme sin dialogpartner i for søget på at opnå fælles forståelse, gensidig påvirkning, inspiration og – ja irritation! Den lever af og bidrager til en fællesskabsfølelse og samtidighed i modsætning til skriftens tendens til individualisering og distancering.

Homiletiske konsekvenser

Indsigten i de to kulturers radikale forskellighed har haft vidtrækkende konsekvenser for nyere homiletik. Megen homiletik har bevæget sig væk fra at analysere prædikener som skriftlige tekster til fordel for at vurdere dem som en mundtlig opførelse. I den traditionelle tekstorienterede tilgang gik vurderingen primært på, i hvor høj grad det lykkedes prædikanten at formidle den antikke tekst så tro som muligt mod sit ophav. Prædikenerne blev analyseret på skriftlighedens præmisser ved nærlæsning, genlæsning, understregning, ordbogsopslag. At prædikenen skulle fremføres mundtligt for en specifik gruppe på

et særligt tidspunkt og sted blev opfattet som en underordnet omstændighed, ud fra opfattelsen af, at formen var en uvæsentlig beholder for indholdet. I dag analyseres prædikener i højere grad ud fra, hvad tilhørerne har hørt. Hvad kan de huske og hvad har sat gang i deres egen fantasi, følelser, intellekt? Særlig amerikansk homiletik har tendens til at nedtone den bibelske teksts rolle til fordel for tilhørernes aktive deltagelse – både i forberedelsen, selve prædikenen og efterfølgende feedback. Således tales der om 'congregational exegesis' (analyse af menighedens situation, kultur og historie) som værende af lige så stor betydning som bibelsk eksegesis.

Skønt homiletiske paradigmer synes at kunne placeres i henholdsvis litteralitetens og oralitetens to lejre, forekommer de dog at have eet overordnet hensyn til fælles; at skabe rum for 'den anden', det anderledes. En skriftorienteret homiletik, som den f.eks. kendes fra den Dialektiske Teologi, fremhævede de bibelske teksters suverænitet i forhold til at lade '*Das Ganz Andere*' komme til orde, som modspil til herskende kulturelle og menneskelige fordomme og antagelser. Nutidige amerikanske homiletikere forholder sig derimod kritisk til traditionel tekstbrug, fordi den ofte bruges som prædikantens eget talerør, en autoritativ forklædning af prædikantens egne fordomme. Alternativet er at inddrage udefrakommende personer i det der, af den amerikanske homiletiker, John S. McClure, kaldes '*otherwise preaching*'. Det situative, tilhørerorienterede prædikenpara-

digme fortolker de bibelske skrifter, som besiddende en centrifugalkraft væk fra én universel, abstrakt teologisk sandhed ud i mod forskelligartede ansigter og stemmer. Spørgsmålet, som kan melde sig i mødet med henholdsvis det litterære, bibelske og det situative, orale homiletiske paradigme er, om homiletikken er tvunget til at vælge side for at kunne skabe rum for det fremmede, 'das Ganz Andere'?

Spændingsfeltet mellem mundtlighed og skriftlighed

Kommunikationsteoretiske undersøgelser af prædikenen påpeger, at den en særegen blanding af skriftlighed og mundtlighed. Den er forpligtet på et antikt kanonisk skrift, men finder sted som en æstetisk tilrettelagt mundtlig opførelse. Prædikenen udarbejdes på grundlag af et vist kendskab til en kernemenighed og ofte samtale med en dåbsfamilie, men kirkerummets offentlighedskarakter gør det umuligt for prædikanten at kende sin målgruppe fuldt ud, altså må han, lig forfatteren til en vis grad fiktionalisere sine tilhørere. Prædikenen deler skriftens monologiske form, men har alligevel mulighed for at aflæse en vis respons i form af menighedens kropssprog.

Mit ph.d.-projekt går ud på at undersøge, hvorvidt prædikenen, frem for at blive opfattet som enten en *strengt skriftlig genre*, modelleret efter litterære paradigmer (såsom evangelierne, kirkefædrenes skrifter og tidens skønlitteratur), eller *mundtlige ansigt-til-ansigt dialoger*, har mere til fælles,

som genre, med den paulinske brev-korrespondance, fordi begge disse generer lever i spændingsfeltet mellem mundtlighed og skriftlighed, nærvær og distance.

Den oralitet som karakteriserer Paulus' breve adskiller sig fra den form for mundtlighed, som er under udvikling i nyere homiletik, idet brevene er skrevet i overgangen mellem en primær oral kultur og en manuskript-kultur, altså på en tid hvor litteralitetens måde at tænke og kommunikere på, var ny og fremmed. Den form for mundtlighed, som homiletikere arbejder med i dag, betegnes af Ong som 'sekundær oralitet', fordi den er dybt afhængig af skriftlige og elektroniske hjælpemidler i forsøget på at opnå en form for fællesskab og sproglig begivenhed i stil med den primære oralitets. Spørgsmålet er, i hvor høj grad nutidig prædikenpraksis, som *litterært baseret oralitet*, kan lære noget af Paulus' korrespondance, som kan karakteriseres som en *oral funderet litteralitet*.

Lars Kjær Bruun har i sin ph.d.afhandling *'Nærværets (u)mulighed. Paulus i spændingsfeltet mellem tale og skrift'* fra 2000 analyseret hvilken betydning, det har for Paulus' breve, at de er en "hybrid mellem tale og skrift". Bruun beskriver udviklingen indenfor Paulus-forskningen på en måde, som har slående paralleller til den homiletiske udvikling, hvor man har tendens til at placere sig i enten skriftlighedens eller mundtlighedens lejr: "Enten ser fortolkningen bort fra brevet forankring i en konkret kommunikationssituation ('talen') og ud-

leder en 'teologi' ('skriften'), eller også fokuseres der i fortolkningen på den konkrete, historiske kommunikationssituation, mens der ses bort fra brevets 'teologi'." Bruun gør op med Paulus-forskningens polarisering i enten det litterære teologiske eller det situative, kommunikative paradigme ved at hævde at Paulus' breve befinder sig i spændingsfeltet, fordi de er den ene side af en skriftlig dialog. Bruun understreger betydningen heraf ved at omskrive Ricoeur's ord om at, 'Takket være skriften har mennesket og kun mennesket en verden og ikke blot en situation', idet han hævder at, "takket være brevet har vi både en verden og en situation – eller med andre ord: både skrift og tale."

Som akademiske teologer har vi specialiseret os i at fortolke tekster. Den nye homiletiske udfordring ligger i at kunne forholde sig lige så metodisk kompetent til oraliteten, som til litteraliteten. Det er ikke nok at oplæse et skriftligt produkt udarbejdet på litteralitetens præmisser. Indsigterne i mundtlighedens kultur medfører derimod en ny tilgang til hele den homiletiske proces herunder arbejdet med de bibelske tekster.

Kristendommen har altid befundet sig i spændingsfeltet mellem begivenhed – fortolkning - mundtlig genfortælling - skriftlig bearbejdelse - ny fortolkning og ny mundtlig bearbejdelse. Den homiletiske akilleshæl har måske været idealet om, at prædikanter skulle kunne agere brobygger mellem de to kulturer: skriftlighed og mundtlighed, således at den evangeliske 'pakke' kunne nå uændret frem til

sin modtager. Indsigten i de to kulturers forskellighed, bekræfter dog den kommunikationsteoretiske indsigt, som Niklas Luhmann har redegjort for, at man ikke kan overføre information fra den ene til den anden. Mit projekt går ud på at undersøge, om homiletikkens besindelse på prædikens orale situering nødvendigvis må *udelukke* skriftens fremmedartede verden, eller, inspireret af nyere Paulus-forskning, hvorvidt de kulturer måske kan *interagere og regenerere* en ny bevægelse, som har ligheder med det spændingsfelt mellem tale og skrift, som kristendommen oprindeligt er vokset ud af.

Plasticitet – sakramentets fremtid i en postmoderne kontekst?

Af cand.theol. Nete Enggaard

For en moderne teologi, der vil være både luthersk og nutidssvarende, er det afgørende at beskæftige sig med nadveren og

nadversakramentet i en filosofisk kontekst. Det er i meget komprimeret form den tese, der danner grundlag for projektet ”Sakramente og metafor – en kritisk tolkning af begrebet realpræsens i lyset af moderne sprogfilosofiske og hermeneutiske teorier”. Jeg påbegynder projektet i januar 2009 tilknyttet Afdelingen for Systematisk Teologi og vil i løbet af de næste tre år forsøge at afprøve tesens gyldighed og dens konsekvenser med Luthers store nadvertekst *Vom Abendmahl Christi* (1528) som udgangspunkt.

Kød-brød og blod-vin er de originale sproglige figurer eller metaforer, Luther skaber i *Vom Abendmahl Christi* for at betegne Kristi konkrete og legemlige nærvær i brød og vin. Med henvisning til sakramentets indstiftelsesord og Skriftens sikre klarhed

insisterer Luther på, at både brød og legeme, vin og blod, er til stede i nadverelementerne. De metaforiske nyskabelser skal i Luthers teologi udtrykke, at sakramentet er en inkarnatorisk begivenhed; her bliver Gud menneske igen og igen.

Den metaforiske tilgang til *Vom Abendmahl Christi* er inspireret af de seneste årtiers sprogfilosofiske Lutherforskning. Mens nutidige forskere arbejder med at systematisere Luthers metaforer i en omfattende teologisk metaforologi, vælger jeg en lidt anden tilgang: I lyset af moderne filosofisk hermeneutik kan metaforene opfattes som symptomatiske for en latent tidslighedsstruktur, der om end udfoldet ligger i Luthers forståelse af det reale nærvær. I dialog med C. Malabous hermeneutiske studie i plasticitet viser nærværet sig at rumme filosofiske og metafysikkritiske potentialer, der har implikationer også for forståelsen af gudsbegrebet. I en nuancerende nytolkning kan begrebet om det reale nærvær mane til en kritisk selvbesindelse inden for sakramentsteologien. Uden en sådan nytolkning løber prote-

stantisk teologi en risiko for i hjertet af sakramentet at befæste og retfærdiggøre en metafysisk dualisme, der lever af en skizofren adskillelse mellem Gud og menneske.

Sakramentet som inkarnatorisk begivenhed

Med sakramentale metaforer som guds-brød, ånds-kød eller legems-brød prøver Luther at gøre op med sin samtid filosofisk rationelle forsøg på at forene den kristne lære med et metafysisk substans- eller værensbegreb. En klassisk skelnen mellem evighed/endelighed, ånd/legeme eller substans/accidens som adskilte og uforenelige størrelser sniger sig nemlig ind i kristologi og nadverlære; den skelnen umuliggør ifølge Luther den unikke enhed af Gud og menneske i inkarnation og sakramente: Mens transsubstantiationslæren fortolker nærværet som den substantielle forvandling af elementerne under brødets og vinnens ydre skikkelser, udgrænser sværmerens spiritualiserende udlæggninger af sakramentet nærværets mulighed, idet ord og element reduceres til en symbolsk henvisning til den opstandne, men fraværende Kristus. Hvis Kristi legeme og blod ikke kan forenes med brød og vin, sås der ifølge Luther tvivl om den personale enhed af sand Gud og sandt menneske i inkarnationen, og dét har fatale konsekvenser: "Hvis jeg tror, at alene den menneskelige natur hos ham har lidt for mig, så er han en dårlig frelser og har selv brug for at blive frelst".

Når Luther insisterer på det reale nærvær, drejer det sig ikke kun om

forståelsen af elementerne, men også i allerhøjeste grad om kristologi og gudslære: I Kristus *blev* Gud menneske. Elementerne udgør i Luthers sakramentsteologi den samme enhed af gud/menneske, legeme/brød og ånd/kød som i inkarnationen. De sakramentale metaforer skal udtrykke, at det *er* dette inkarnatoriske "tegn", der i og som kød-brød og blod-vin uddeles i sakramentet. Elementerne har ikke erstattet Kristi menneskelighed, men de *nutidiggør* inkarnationens begivenhed og dermed Guds fortsatte nærvær i verden. Dét er den "legemlighed", det for Luther handler om.

I forsøget på at formidle det reale nærvær kan Luther derfor sidestille kristologiske metaforer som gud-menneske, guds-død, guds-lidelse og guds-smerte med de sakramentale: "Han måtte blive et menneske som os, så det kan hedde: Gud er død, *Guds smerte, Guds blod, Guds død*. For Gud kan efter sin natur ikke dø, men når nu Gud og menneske er forenet i én person, da hedder det med rette Guds død, når mennesket dør, som med Gud er ét eller én person".

Metaforerne antyder, at Luther forstår nærværet i inkarnation og sakramente som så intim en kommunikation eller forening mellem guddommeligt og menneskeligt, at han ikke viger tilbage for at lade den guddommelige natur (evighed, uforanderlighed, *apatheia*) inficeres af menneskelige egenskaber som endelighed, forandring, lidelse og død: "Det menneskelige er med Gud én person, så det også er, hvor Gud er. Hvad Gud gør, det indebærer, at mennesket også

har gjort det. Hvad mennesket lider, det indebærer, at Gud også har lidt det”.

Hvor vidtrækkende Luther selv forestillede sig implikationerne af så intimt tænkt et nærvær er uvist. Hans ejendommelige lære om det guddommelige ”allestedsnærvær” (*ubikvitetten*) og den ”legemlige spise af Kristus” (*manducatio oralis*), der er de direkte konsekvenser af realnærværet, vidner om, at han kom til kort i forhold til at gøre op med et belastet substansbegreb. I stedet blev hans sakramentsteologi stående ved de stærke, men uformidlede metaforer, der forsøger *realt* at udtrykke, at Gud i inkarnation og sakramente har bundet sig til det menneskelige, tiden og sproget.

Det er her, den nutidige sprogfilosofiske reception af *Vom Abendmahl Christi* efter mit skøn kommer til kort. I forsøget på at formulere en luthersk metaforologi strejfer man kun sporadisk de tidslige og ontologiske implikationer i nærværet. Det betyder, at metaforen degraderes til udelukkende at operere på et verbalt eller kristologisk niveau, der i yderste konsekvens ikke berører Gud selv. I ophøjet majestæt – og i sit inderste væsen uberørt af inkarnation og sakramente – fungerer Gud som metaforens transcendentale stabilisator. Netop fordi Luthers sakramentale metaforer er begrundet i inkarnationens og nærværets uventede begivenhed, antyder de i min tolkning et udspil til en metaforforståelse, der *ikke* er anlagt på at stabilisere metaforen i en statisk og uforanderlig væren hinsides de kontingente møder mellem

Gud og menneske. Tværtimod lægger metaforene i dialog med postmoderne filosofi op til at detonere nærværet i hjertet af gudslære og metaforforståelse.

Begivenhedens mulighed

Med begrebet plasticitet har den franske filosof Cathrine Malabou i *L'Avenir de Hegel* formået at opfange væsentlige lutherske pointer. Mens Luther insisterer på begivenhedens *virkelighed*, er Malabou optaget af dens *mulighed* – filosofisk talt af fremtiden.

Fordi Malabou er forpligtet på det 20. århundredes filosofiske diskussion af forholdet mellem tid og væren, er hun i stand til at tilføje Luthers tænkning en tidsproblematik, der var Luther selv fremmed. Med fremtid eller forventning som fortegn vil Malabou gøre op med et statisk og uforanderligt værensbegreb, der er upåvirket af tid og forandring, eller i Luthers terminologi upåvirket af mødet med endelighed og menneskelighed.

I teologisk kontekst kan Malabous studie i plasticitet rekonstrueres i spørgsmålet, hvorvidt en Gud, der er højt hævet over forandringens mulighed, ikke er en Gud hinsides tiden og dermed hinsides fremtiden? Og kan en Gud uden fremtid overhovedet indtræffe eller hænde, endsige forjætte eller skænke noget? At gøre nærværets, forandringens og tidslighedens spørgsmål til et metaforisk eller kristologisk anliggende, der er uden betydning for Gud selv, umuliggør ifølge Malabou inkarnationens og nærværets fortsatte begivenhed.

Malabous plasticitetsbegreb derimod er netop med sine konnotationer til fikseret essens og plastisk sprængstof anlagt på at integrere og pulverisere klassiske metafysiske modsætningspar. Idet Malabou i plasticitetsbegrebet medtænker tidslighed og identitetsforskydning i et kritisabelt substans- eller værensbegreb, formår hun at åbne sprog og væren for det uventede og uforudsete, for begivenheden, der – som realnærværet – reflekterer tilbage på begrebet selv, substansen, identiteten.

Projektets perspektiver

Hvis sakramentet som nutidig inkarnatorisk begivenhed skal medtænkes i gudslæren, indikerer det, at et moment af uforudsigelighed må integreres i de trinitariske refleksioner på måder, der lægger op til en fornyet gennemtænkning af forholdet den skjulte og åbenbarede Gud. Luthers sporadiske udsagn om Guds skjulthed betyder ikke nødvendigvis hævdelser af en metafysisk *Hintergrund*, men er derimod betegnelsen for det uforudsete og andet, overhovedet den fremtidens dimension, der betyder, at nye meningsdannelse og uforudsete hændelser er mulige.

Projektet stiller desuden spørgsmål til en traditionel teologisk eskatologi, der opererer med en historisk fuldendelse hinsides tiden og sproget: En teologisk metaforologi, der med udgangspunkt i inkarnation og sakramente vil formidle den konkrete og reale sameksistens af guddommeligt og menneskeligt, må modsvare et nutidigt værensbegreb for at holde

inkarnationens og sakramentets begivenhedskarakter åben: I den fælles historie, hvori Gud og menneske formidlet af sakramente og metafor er undervejs og formes, er *identitetsspørgsmålet* – menneskets, verdens og Guds – ikke fastlagt og afgjort.

Sakramentet og specifikt refleksionerne over det reale nærvær er en virkelig systematisk-teologisk udfordring: Det er her teologien af i dag skal vise, om den er villig til at tænke Gud som andet end et evigt og usårligt princip på uendelig afstand af det menneskelige og endelige. Hvilke konsekvenser dét får for Guds evne til at sætte sin vilje *bag* inkarnationens og sakramentets frelsesløfte, er et af de spørgsmål, der i løbet af de næste tre år vil udgøre den dunkle klangbund for forsøget på at læse Luthers sakramentsteologi i en postmoderne kontekst.

Rumindretning og Kirkeritualer – Nye undersøgelser af de danske sognekirker på reformationstiden

Af ph.d.-stipendiat, mag.art. Martin Wangsgaard Jürgensen

Da Olaf Olsen publicerede sin artikel ”Rumindretningen i romanske landsbykirker” (1967) i *Kirkehistoriske Samlinger*, skete

det på baggrund af arkæologiske iagttagelser gjort inde i kirkerne. Siden begyndelsen af 1950’erne var man for alvor blevet opmærksom på kirkegulvenes potentiale som arkæologisk arbejdsområde, og Nationalmuseet gennemførte i de følgende årtier flere banebrydende undersøgelser, der skaffede ny viden om kirkernes ældste indretning. Selve interessen for de middelalderlige kirker i Danmark er imidlertid gammel. Allerede den danske kunsthistories foregangsmand, Niels Laurits Høyen (1798-1883), var optaget af de gamle byggerier, og efter Høyen fortsatte den livlige diskussion om kirkerne, navnlig i Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskabs årsskrift *Arbøger for nordisk Oldkyndighed*

og *Historie*. Det var imidlertid symptomatisk, at forskningen først og fremmest drejede sig om detailproblemer eller stilistiske analyser af arkitektur og inventar med henblik på at belyse regionale sammenhænge eller forskelle. Egentlige forsøg på at udrede kirkernes middelalderlige rumindretning havde ikke som sådan forskningens bevågenhed. Dertil kom, at undersøgelsernes kronologiske tyngdepunkt lå i den tidlige middelalder. Senmiddelalderens byggeri blev generelt affærdiget som en pauver afslutning på en periode præget af store kunstneriske frembringelser. Som et ganske karakteristisk eksempel kan man pege på Mouritz Mackeprangs bog *Vore Landsbykirker* (1920), der selvom det fortsat fremstår som et forbilledligt arbejde, kun bruger godt 40 sider på gotikken, mens hovedparten af bogens 180 sider er dedikeret til den romanske arkitektur. Indretning og kirkerummets funktioner bliver der heller ikke brugt plads på.

Netop derfor fremstår førnævnte artikel af Olaf Olsen som et nybrud. Ganske vist var det fortsat den ældre middelalder, der var i centrum, men selve artiklens emne – rumindretning og funktion – var problemstillinger, der aldrig tidligere havde været behandlet så direkte. Desværre fik Olsens arbejde ikke videre konsekvenser for forskningens problemstillinger. Ganske vist står artiklens resultater stadig ved magt og er blevet bekræftet løbende siden udgivelsen, men nogen bredere interesse for drøftelser af kirkernes indretning udløste den ikke. Og da slet ikke for det senmiddelalderlige kirkerums vedkommende. Det samme gælder for tiden efter reformationen, hvor rumindretningen som oftest er blevet sammenfattet på baggrund af de oplysninger, man f. eks. finder hos superintendenten Peder Palladius. Men i betragtning af, at kirkernes indre forandredes med en hast som aldrig før i 1500-tallets anden halvdel, er det nærliggende at spørge, om ikke det kunne være frugtbart at drøfte forandringerne mere indgående. Om ikke andet fordi det var i den periode, de kirkerum, vi møder og forholder os til i dag, for en stor dels vedkommende blev defineret.

Landsbykirkerne som tværfagligt forskningsfelt

Der har naturligvis været mange undersøgelser af de inventargenstande, der findes i kirkerne; det være sig altertavler, prædikestole eller døbefonte. Også kalkmalerierne har fået meget opmærksomhed. Det meste af det, der ses i kirkerummene, har såle-

des været behandlet i monografier, men hvis man vil forstå kirkerne som anvendte rum og blive klogere på selve indretningen, må man gå skridtet videre og kombinere de iagttagelser, der kan gøres omkring rummets enkelte bestanddele. Det er tanken bag mit Ph.d.-projekt ”*Changing Interiors: Danish village churches from c. 1450 to 1600*”, hvor jeg vil undersøge, hvad der kan siges om det arkitektoniske indre, inventar såvel som kalkmalede dekorationer i samspil med kirkeritualerne før og efter reformationen. I projektet sigtes der således mod en indkredsning af kirkerummets brug i middelalderens slutning og tiden efter reformationen. Netop overgangsperioden udgør et gunstigt nedslag for en sådan undersøgelse, fordi den tids skriftlige kildemateriale er rig på oplysninger om de faktiske, lokale forhold i kirkerne, pga. den første generation af lutheraneres overvejelser om, hvordan disse burde indrettes.

Erkendelsen af, at der kan være noget frugtbart i at se kirkerummet som helhed, er bestemt ikke ny. I *Danske Kalkmalerier* (1986-92) efterlyser redaktøren Ulla Haastrup flere steder en undersøgelse, der går på tværs af medierne, så alle billeder i kirken bliver inddraget i en samlet analyse. Men til trods for at Haastrup selv i nogen grad har forsøgt at følge op på opfordringen, har der desværre ikke været publiceret noget samlende. Og det er selvfølgelig ikke uden grund, for en analyse af kirkerummet, der går på tværs af medier og traditionelle forskningsområder, støder hurtigt på vanskeligheder.

Sædvanligvis bliver projekter, der beskæftiger sig med kirker, indsnævret til en bestemt egn eller landsdel, men i forbindelse med mine indledende undersøgelser stod det hurtigt klart, at det ideale kirkerum ikke findes. Der er således ikke nogen landsdel, der byder sig til som særligt relevant frem for andre. Eksempelvis er de sjællandske kirker rige på kalkmalerier og efterreformatorisk inventar, mens man i Sønderjylland finder meget middelalderligt træskærerarbejde. I Østjylland er der mange bevarede kalkmalerier, men samtidig har sognene haft råd til at udskifte deres inventar løbende og så fremdeles. De ca. 1700 endnu bevarede kirker, der blev opført før år 1600, udgør således et umiddelbart svært sammenligneligt materiale præget af ganske forskellige økonomiske vilkår og historiske forhold. Af den grund er mit projekt lagt an, så det dækker hele det nuværende Danmark samt Skåne for på den måde at kunne søge svar på de spørgsmål, der må melde sig i de regioner, der egner sig bedst til at give svar.

For at kunne analysere kirkerummet på tværs af regionale forskelle og bevaringsforhold er der brug for et overordnet perspektiv eller greb. Det greb er i mit projekt blevet selve brugen eller liturgien, om man vil. Netop her bliver det relevant, at undersøgelsen indgår som en del af *Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer* på Afd. for Kirkehistorie, der gennem en årrække har arbejdet indgående med kirkelige ritualers indvirkning på kunstarterne. For de danske kirkers vedkommende havner

man imidlertid hurtigt i et metodisk problem, for på den ene side er der domkirkerne, hvor vi i nogen grad er underrettede om de liturgiske forhold i senmiddelalderen, og på den anden side er der de små sognekirker. Problemet er her, at landsbykirkerne ganske vist er særdeles veldokumenterede, men vi ved forsvindende lidt om de faktiske liturgiske forhold på landet. Det handler altså om at inddrage komparativt materiale for at forstå, hvordan liturgi, inventar og udsmykning kan have spillet sammen. Til trods for forskelle i liturgien var hovedparten af alle ritualerne nemlig del af en fælles forståelse for kirkens funktioner, der i grove træk gør det muligt at spejle det danske materiale i de bedre skriftligt belyste forhold i udlandet.

Antydninger af resultater

Spørgsmålet er naturligvis, hvor høje forventninger vi kan tillade os at have til samspillet mellem rum og liturgi. Som mine undersøgelser tegner sig indtil nu, lader liturgien til at være et særdeles frugtbart perspektiv. Konkrete eksempler på den type resultater som arbejdet gennem et tværfagligt sigte har kastet nyt lys over er nord- og syddørene i kirkerne. De er traditionelt blevet opfattet som mands- og kvindedøre, men det billede må revideres eller afvises helt. Et andet sted, der har været underkastet en indgående analyse i forhold til kirkeritualerne i bred forstand, er kalkmalerierne. Netop her har man ofte fundet grundlag for at se en sammenhæng mellem liturgi og udsmykning, men

meget tyder på, at den intrikate sammenstilling mellem messe og billede, som den ikonografiske forskning har fremlagt, kun ganske sjældent er til stede. De kalkmalede udsmykninger synes i langt højere grad at være udført på baggrund af generelle programmer, der netop i kraft af anonymitet og fleksibilitet har kunnet anvendes hvor som helst. Variationerne i de større kalkmaleriværksteders produktioner synes dikteret af kirkerummet og hvælvenes størrelse snarere end teologiske overvejelser. At billeder og ritualer sekundært har dannet en meningsfuld sammenhæng for sognet, er så en anden side af sagen.

For det efter-reformatoriske materiales vedkommende har mit arbejde især været rettet mod det inventar og de udsmykninger, der kom til som nyanskaffelser. Og dernæst at finde årsagsforklaringer på den store mængde genstande fra tiden før reformationen, der fik lov at blive stående i kirkerne. Spørgsmålet er i sidste ende, om det er muligt gennem sådanne analyser at finde frem til noget, der kan siges at konstituere et egentligt 'luthersk' kirkerum, karakteriseret ved andet end de kirkelige handlinger. Argumentet, som det ofte bliver fremført, at reformationen kun havde ganske lille indvirkning på kirkerummet, er i hvert fald en sandhed med modifikationer. Ser vi f.eks. på udviklingen i alterudsmykningen, tegner der sig et klart brud med ældre, før-reformatorisk eller katolsk praksis. De altertavleudsmykninger, der kom til, benyttede sig af andre virkemidler og frem for alt fandt nye motiver som Den sidste

Nadver plads på alterbordet – noget, der kun ganske sjældent var tilfældet i middelalderen.

Det er endnu for tidligt at komme med entydige konklusioner om sammenhængen mellem ritual, inventar og kirkebygning på reformationstiden, men der tegner sig en række interessante mønstre. Disse træder først frem gennem en tværfaglig tilgang, der konstant bevæger sig i et krydsfelt mellem teologi, kunsthistorie og kirkearkæologi. Og det er formodentlig også i de baner, vi skal blive ved med at arbejde, hvis vi for alvor vil forstå de forandringer, der førte til, at sognekirkerne ser ud, som de gør i dag.

Karismatisk kristendom i Tanzania: mellem tradition og fornyelse

Af post.doc., mag.art. Martin Lindhardt

En af de mere bemærkelsesværdige udviklinger på det afrikanske kontinent syd for Sahara gennem de sidste 30 år er væksten af den karismatiske kristendom, en term, der bredt dækker over pinsekirker og pinseagtige vækkelsesbevægelser inden for og på tværs af historiske kirker. Kendetegne for denne type kristendom er blandt andet vigtigheden af den individuelle frelse, hvor individet bliver en "genfødt" kristen, den personlige erfaring af Helligåndens magt, eksempelvis i tungetale og trance, samt et udpræget fokus på spirituel krigsførsel. Mens pinsekristendommen har sin historiske oprindelse i USA i starten af det 20. århundrede og nærmere betegnet i den såkaldte Azusa Street vækkelse i Los Angeles i 1906, antages det at over to tredjedele af alle karismatiske kristne i dag lever uden for vesten. Ifølge World Christian Encyclopedia var der

i Afrika alene 126 millioner karismatiske kristne i år 2000.

Der har i de seneste par årtier været spekuleret flittigt i mulige årsager til, at netop denne variant af kristendom vinder indpas i Afrika og oftest på bekostning af katolicisme og den historiske protestantisme. Et spørgsmål, der i den forbindelse har optaget religionsforskere, er det temmelig paradoksale forhold mellem karismatisk kristendom og "traditionel" afrikansk kultur og religion. På den ene side tager karismatisk kristne skarpt afstand fra forfædretilbedelse, alliancer med andre ikke-kristne ånder, traditionelle healere, magi og hekseri. Bruddet med fortiden, med mørkets magter og traditionel religiøs praksis er da også fremtrædende i frelsesvidnesbyrd og karismatisk retorik i det hele taget. På den anden side er karismatisk kristendom netop kendetegnet ved at diverse ikke-kristne spirituelle kræfter ikke afvises som overtro, men tages dybt alvorligt og klassificeres som Djævlens værk, der må bekæmpes aktivt med bøn og uddrivelse.

Et af de lande, hvor den karismatiske kristendom har vundet indpas, ikke blot i form af hyppigt opskydende pinsekirker, men også af en vækkelsesbevægelse inden for den Evangelisk Lutherske kirke, er Tanzania. Min egen forskning har gennem de seneste år blandt andet omhandlet den lutherske karismatiske bevægelse i byen Iringa i det centrale Tanzania. Vækkelsen har her ført til en todeling af mange menigheder mellem de såkaldt almindelige kristne og de ”frelste” eller genfødte kristne.

Langt størstedelen af de genfødte kristne jeg talte med, forklarede mig, at det at være frelst først og fremmest betød at have adgang og nyde godt af Guds magt. Det blev hurtigt klart for mig, at adgang til guddommelig magt ikke så meget var et spørgsmål om sjælefrelse og evigt liv, temaer, der sjældent blev bragt på bane af genfødte kristne, som om velsignelse og beskyttelse i denne verden. Ordet for magt på Kiswahili er *nguvu*, hvilket også kan oversættes som kraft eller livskraft, og forståelser af guddommelig og satanisk *nguvu* har klare rødder i eksisterende kosmologier og praksisser. Der er blandt bantufolk en udbredt tro på, at en mystisk magt, kaldet *nguvu ya ajabu*, er nødvendig for at opnå godt helbred og mere generelt succes i livet. De levende kan få adgang til denne magt fra en høj gud, afdøde forfædreånder eller traditionelle healere. *Nguvu* kan bruges både offensivt og defensivt, og et af de primære formål med at tilegne sig *nguvu* er at opnå beskyttelse mod andres, for eksempel hekses, skadelige

nguvu. Netop anti-heksemedicin er da også et produkt, som stort set alle traditionelle healere udbyder. Denne medicin, der typisk kommer som plantepulver, kan gnides ind i en persons blod gennem små sår eller placeres i døre og vinduer, hvor den vil forhindre hekse i at komme ind i et hjem.

Den pragmatiske, beskyttende og defensive forståelse af magt eller *nguvu* er i vidt omfang reproduceret inden for den karismatiske kristendom. Adspurgt om motiver for at søge frelse og om de største fordele ved at være frelst, svarede et flertal af mine respondenter, at guddommelig *nguvu* nu beskyttede dem mod Satans *nguvu* og i særdeleshed mod hekse, der aktivt bruger *nguvu* til at gøre livet surt for andre. Ved vækkelsesmøder, hvor nye potentielle konvertitter tiltales, gør prædikanter da også meget ud af at præsentere beskyttende guddommelig *nguvu* som et eksplicit alternativ til den *nguvu* der findes hos traditionelle healere og forfædreånder. Og på samme måde som traditionelle healeres medicin placeres i døråbninger og vinduer forklarede adskillige genfødte kristne, hvordan de ville gå rundt i deres hjem og med deres egne ord ”placere bøn” eller ”placere Jesu blod” (*kuweka maombi* eller *kuweka damu ya Yesu*) samme steder for at holde hekse ude. Selvom guddommelig *nguvu* er uhåndgribelig og usynlig fremstilles den i daglig tale og ikke mindst i bøn som en substans, der kan samles og koncentrereres forskellige steder.

Forståelsen af *nguvu* som defensiv og beskyttende blev illustreret for mig af Mtwewe, en kirkeældre fra den lutherske kirke, der forklarede mig, hvordan og hvorfor han i en alder af 40 år skiftede fra at være en "normal kristen" til en "frelst kristen":

Før jeg blev frelst var jeg kirkeældre, men min familie fik mange problemer. Nu ved jeg ikke, hvordan det er hos jer i Danmark, men her hos os er der mange hekse, og de generede mig meget. Deres ånder angreb mig om natten, og det føltes som om jeg blev kvalt. Jeg kunne ikke sove og var bange. Dengang var jeg kirkeældre, men efter gudstjenesten gik jeg som regel ud og drak en masse øl. Da jeg fik hekseproblemer, besøgte jeg min healer. Han sagde, at han ville sende sine ånder til Zanzibar efter *nguvu*. Jeg betalte ham en betydelig sum penge og tænkte, at jeg nu kunne sove roligt. Men heksen kom tilbage natten efter. Så jeg besøgte min healer igen. Nu sagde han, at han ville sende sine ånder til Kenya efter *nguvu*. Men igen til ingen nytte. Men en dag sagde en mand til mig: "I Jesus er der *nguvu*, beskyttelse og healing. Hvis Jesus frelser dig vil du aldrig mere generes af Satans *nguvu*". Det var til et vækelsesmøde. Så jeg besluttede at bede Jesus om frelse. Og nu sover jeg roligt. Hvis mine børn bliver syge giver jeg dem ikke længere healerens medicin, men siger: "I Jesu navn, forsvind sygdomsånder". Og når ånderne hører Jesu navn, så forsvinder de virkelig. Min kone og børn blev frelst efter mig. Og heksene har aldrig generet os

igen. Nu prædiker jeg Guds ord, jeg beder for de syge og kurerer dem, eller folk har dæmonproblemer, så beder jeg for dem. Nu har jeg mere *nguvu* til at arbejde som kirkeældre.

Dette frelsevidnesbyrd er på flere områder typisk og repræsentativt for en lang række genfødte kristne i Iringa. Vidnesbyrdet illustrerer en medicinsk-religiøs pluralisme, hvor aktører kan navigere mellem forskellige spirituelle alternativer i søgen efter beskyttende *nguvu*. Som Mtwewe fortalte adskillige andre genfødte kristne mig, at de lod sig frelse, da de følte sig generet af hekse. Et andet typisk træk ved Mtwewes vidnesbyrd byrd er, at hans søgen efter spirituel beskyttelse først førte ham til en traditionel healer. Nok var han kristen og endog kirkeældre, men Gud, Jesus og kirken forekom i første omgang ikke som de mest oplagte kilder til beskyttelse mod hekse.

Den danske teolog, Flemming Hansen, har i en Ph.d. afhandling om luthersk kristendom i et landdistrikt i det sydlige Tanzania, påpeget at kirken nok tilbyder svar på, hvad der skal ske i det hinsides, men for mange lutheranere forekommer det forholdsvis irrelevant i hverdagen. Traditionelle healere og forfædreånder betragtes derimod som mere effektive og nærværende beskyttere mod denne verdens farer så som hekseri. Den karismatiske kristendom har blandt andet vundet indpas i Tanzania ved at bevæge sig ind på traditionelle healeres domæne og tilbyde eksplicitte alternativer til deres beskyttende me-

dicin. Ved at klassificere hekse som Satans tjenere, men samtidig erkende deres eksistens og farlighed, og ved at operere med en pragmatisk og defensiv forståelse af guddommelig magt, har den karismatiske kristendom i langt højere grad end katolicismen og den klassiske, mere rationelle protestantisme været i stand til at henvende sig til almindelige tanzanianere og tage deres åndelige bekymringer alvorligt.

Et andet vigtigt område hvor den karismatiske kristendom udgør et klart alternativ til traditionel healers service er økonomiske anliggender. Der er i Tanzania, som i andre afrikanske lande, en udbredt tro på, at økonomisk succes, udover hårdt arbejde, er afhængig af spirituel assistance. De fleste healere gør sig i forretningsmedicin, der typisk kommer som pulver og skal drysses ud foran en forretning eller bod for at tiltrække kunder. Karismatiske kristne afviser den slags medicin som djævlens værk, men mener i øvrigt, at den er ganske effektiv. Til gengæld tilbydes inden for de fleste pinsekirker og karismatiske vækkelsesbevægelser den såkaldte velstandsevangeliisme, der er kendetegnet af en udbredt tro på, at Gud velsigner sine børn materielt, men at de til gengæld må donere betydelige pengebeløb. Ligesom forretningsmedicin kan Guds *nguvu* via bøn placeres omkring en forretning eller bod. Charles, en genfødt kristen, der havde en lille forretning med brugt tøj, forklarede mig, hvordan en eller anden form for ekstraordinær *nguvu* er absolut nødvendig for enhver forret-

ningsdrivende: ”Mange af dem, der har en forretning bruger medicin. Hvis du ikke har Jesus er du nødt til at bruge healerens *nguvu*. Uden nogen *nguvu* kan du ikke sælge noget.”

Frelsen og den spirituelle genfødsel erfares og genfortælles som regel af karismatisk kristne som et radikalt vendepunkt i deres liv, et moment hvor fornyelse og magt indtræder. Selv om den slags oplevelser og fortællinger selvsagt bør tages alvorligt, er det samtidig tydeligt, at karismatisk kristendom netop vinder frem i kraft af sin solide grobund i traditionelle, om end ikke uforanderlige, trossystemer og praksisser. Det teologisk vigtige brud med fortiden og mørkets magter skal således ikke ses som et radikalt mentalt brudt med eksisterende afrikanske livsverdener.

Helhedsorienteret støtte og behandling til aids-patienter i katolske projekter og sundhedsinstitutioner i Uganda

Af ph.d. studerende, cand.scient.soc, Louise Nygaard Rasmussen

For bare et par år tilbage synes det urealistisk, at den livsforlængende anti-retrovirale (ARV) medicin nogensinde ville blive tilgængelig

for verdens fattigste hiv-smittede. Men i disse år er der omfattende og ambitiøse projekter i gang i en lang række afrikanske lande, der sigter på at udvide adgangen til den livsforlængende ARV-medicin. I Uganda, regnede man med at der var ca. 10.000 på ARV-medicin i 2003, og i dag regner man med, det er ca. 130.000. Regeringens erklærede mål er på langt sigt, at alle, der har behov for ARV-medicin, får adgang til den. Ugandas Aidskommission vurderer, at der p.t. er 270.000, der klinisk set har behov for medicinen, ud af de ca. 1 million, der lever med hiv/aids (National Strategic Plan 2007/8-2011/12). Den politiske vilje og de store summer, det

internationale samfund investerer i udbredelsen af ARV-medicin i Afrika, bliver læst som et resultat af den internationale aidsaktivismes succes. Denne baggrund hæmmer til dels kritiske studier og bredere vurderinger af udbredelsen af ARV-medicin. I lyset af min ambition om at studere aidsepidemien og aidsinterventioner i Afrika i dens større samfundsmæssige kontekst, finder jeg, at kritisk opmærksomhed på ARV-medicinens dilemmaer og udfordringer og dens bredere politiske, etiske og sociale implikationer er særlig relevant. Det er på den baggrund, at jeg, efter mit første feltarbejdsophold i Uganda i foråret 2008, valgte at gå fra et bredere fokus på den katolske kirkes AIDS-indsatser i Uganda generelt, til at fokusere på behandling og støtte af folk der lever med hiv/aids i lyset af udbredelsen af ARV-medicin.

I forbindelse med udbredelsen af ARV-medicin i Afrika, bliver en lang række religiøse organisationer invol-

veret. For de ældre missions-kirker, og i særdeleshed den katolske kirke, involveres de i kraft af deres lange tradition for at bedrive sundhedstjenester, og dermed deres eksisterende sundhedssektorinfrastruktur, som til tider er mere velfungerende end det offentlige. I Uganda anses den katolske kirkes sundhedssektor for at være den næststørste, kun overgået af den offentlige sundhedssektor. Men derudover involveres religiøse organisationer også gennem mere NGO-lignende projekter, der betegnes "faith-based organisations" eller "community-based organisations". I Uganda findes der i hovedstaden Kampala en række NGO'er med tilknytning til den katolske kirke, der tilbyder helhedsorienteret behandling og støtte til folk, der lever med hiv/aids, forankret i specifikke lokalsamfund.

Fra slutningen af 1980'erne, længe før ARV-medicinen var opfundet og var tilgængelig i Uganda, var en af disse NGO'er samt en AIDS-klinik i et katolsk hospital i Kampala med til at sætte en national og international dagsorden for behandling og støtte til folk der lever med hiv/aids. For det første advokerede de for at behandling og støtte af Aids patienter i høj grad bør bygge på hjemmepleje. Og for praktisk at få hjemmeplejen til at fungere i en i forvejen overbebyrdet sundhedssektor, kræver det et veludviklet netværk af frivillige fra lokalområdet. For det andet, advokerede de for en helhedsorienteret tilgang til 'behandling' af hiv/aids. I en kontekst hvor der findes meget begrænsede sociale sikkerhedsnet, har sygdommen

omfattende socio-økonomiske konsekvenser på grund af kombinationen af begrænset arbejdsevne og stigende udgifter til medicin og behandling. Tanken er at fordi hiv/aids er en sygdom, der udover de omfattende fysiske lidelser, også fører til sociale, relationelle og spirituelle 'lidelser', og fordi der lader til at være en sammenhæng med disse lidelser og de fysiske, kræves der en helhedsorienteret tilgang, hvor 'helbredelsen' af kroppen, sindet, familien og lokalsamfundet sammentænkes. Helt konkret betyder det, at den medicinske behandling (som var begrænset på det tidspunkt projekterne startede) bliver kombineret med vejledning, herunder spirituel vejledning og støtte, forskellige former for socioøkonomisk støtte (såsom mikro-lån, tilskud til skolepenge) og dannelsen af støttegrupper for hiv-positive, der tager rundt i lokalområdet og informerer om sygdommen for at bekæmpe diskrimination af hiv-positive. Derudover bedriver projekterne også støtte til forældreløse børn og generel aidsoplysning.

ARV-medicin og helhedsorienteret støtte

Et af de vigtigste omdrejningspunkter i mit projekt er hvordan det helhedsorienterede perspektiv anvendes og udfordres efter projekterne er begyndt at give ARV medicin. På den ene side har en række katolske forskere med udgangspunkt i dette helhedsorienterede perspektiv på aids, kritiseret det ensidige fokus på adgangen til ARV medicin, der har været dominerende i de senere års debat. De har insisteret

på at medicin alene ikke er nogen mirakelkur, hvis ikke den indtænkes i en bredere kontekst af blandt andet tilstrækkelig sundhedssektor kapacitet, og hvis ikke de bredere samfundsmæssige forhold, der bidrager til den fortsatte spredning af hiv/aids adresseres. På den anden side har katolsk-tilknyttede NGO'er i Kampala gennem en helhedsorienteret tilgang tilsyneladende kunne adressere nogle af ARV medicinens udfordringer. Udover de prismæssige udfordringer, har de vigtigste grunde til skepsis over for den mulige udbredelse af ARV medicin i Afrika været spørgsmålet om sundhedssektorkapacitet og infrastruktur og omfanget af ukorrekt indtagelse af medicinen. Hvis ikke medicinen tages præcis som foreskrevet, risikerer man, at der udvikles resistente vira. Med deres veludviklede netværk af frivillige har organisationerne udviklet en infrastruktur der kan tilvejebringe effektiv overvågning af medicinindtagelsen for relativt få ressourcer, og med det helhedsorienterede perspektiv har de bedre kunnet adressere sociale, relationelle og spirituelle barrierer for, at medicinen tages som foreskrevet. I interview med vejledere og frivillige i en af disse organisationer, understregede de at spirituel vejledning kan hjælpe patienter til at forsones sig med sig selv, andre og ikke mindst Gud, hvilket de ser som en forudsætning for at patienterne aktivt tager ansvar for at administrere ARV medicinens livsforlængende potentiale.

Case-studier i Kampala og det nordvestlige Uganda

I mit ph.d.-projekt og i mit kommende feltarbejde vil jeg fokusere specifikt på en af de ovennævnte NGO'er i Kampala, og derudover på et hospital og en klinik i det nordvestlige Uganda. NGO'en i Kampala startede i 1987 i slumområdet Kamwokya, forankret i områdets Small Basic Christian Communities' initiativer til at drage omsorg for aids-syge naboer. Langsomt har dette initiativ vokset sig til en omfattende organisation, der forsøger at adressere en lang række medicinske, sociale, økonomiske og psykiske problemer i Kamwokya, primært for folk der lever med hiv/aids, men ikke udelukkende. Organisationen har blandt andet vokset sig stor, fordi den har været dygtig til at tiltrække økonomisk støtte fra en lang række større og mindre internationale organisationer.

Det nordvestlige Uganda er et marginaliseret randområde, der får meget lidt opmærksomhed både nationalt og internationalt. Min motivation for at vælge case-studier fra dette område er at kunne kontrastere projekter, der er henholdsvis tæt på og langt fra det politiske centrum og internationale donorerers opmærksomhed. Jeg fokuserer på et katolsk hospital hvor de for nylig er begyndt at give ARV-medicin. Deres forsøg på at forfølge idealerne om hjemmepleje og helhedsorienteret støtte indskrænkes af deres meget begrænsede ressourcer. Derudover fokuserer jeg på en katolsk klinik som har organiseret et netværk af frivillige der selv er hiv-

positive, til at bedrive hjemmepleje. De patienter, de frivillige besøger, modtager ARV-medicin og anden behandling gennem Aids programmet på det offentlige regions-hospital.

En etnografisk governmentality-tilgang

Med udgangspunkt i den Foucault-inspirerede governmentality litteratur, vil jeg studere og analysere disse tre organisationer/projekter som styringspraksisser. Det betyder, at jeg vil fokusere på de diskurser og rationaliteter der informerer praksisserne, på styringspraksissernes teknikker, teknologier, metoder og aktiviteter, og på hvordan praksisserne producerer subjekter med bestemte karakteristika og handle-kapaciteter. Jeg vil især lægge vægt på etnografiske studier af, hvordan subjekter i disse praksisser regerer sig selv, og hvordan de pragmatisk navigerer i praksissernes univers. I en afrikansk kontekst er det måske særlig vigtigt at være opmærksom på begrænsningerne i governmentality-tilgangens fokus på produktionen af selv-styrende subjekter. Specielt i forhold til den måde hvorigennem sygdom gives mening og handles på, peger mange antropologiske studier i afrikanske sammenhænge på betydningen af sociale relationer, især slægtskabsforhold. Hvilket peger imod en anderledes personforståelse end det selv-styrende subjekt. Derfor fører mine studier mig også ud i en kompleks undersøgelse af hvordan subjektivitet produceres og forhandles i forbindelse med ARV-medicin og

helhedsorienteret støtte af folk der lever med hiv/aids i Uganda.

I mine kommende felt-studier vil jeg sætte særligt fokus på at studere dem, jeg kalder "Positive Living"-ambassadørerne. Det er frivillige, der selv er hiv-positive, og som giver hjemmepleje og/eller vejledning til andre hiv-positive. Det vil jeg gøre blandt andet, fordi disse frivillige udgør en praktisk indgang for mig til at studere hvordan subjekter regerer sig selv og navigerer inden for praksisserne. Derudover er jeg interesseret i dem, fordi de er i frontlinjen for forhandlinger og dermed mulige omdefinitioner af de dominerende rationaliteter og teknologier, der karakteriserer styringspraksisserne.

Bøger udgivet af Det Teologiske Fakultet

Det Teologiske Fakultet har gennem de sidste år udgivet flere ph.d.-afhandlinger, forskellige bind med arbejdspapirer og andre bøger. Udgivelserne bliver solgt for fremstillingsprisen og kan købes i Akademisk Boghandel, Studiestræde 3, 1455 København K.

Afdeling for Kirkehistorie

Mette Birkedal Bruun, Carsten Selch Jensen & Niels Kastfelt, *Erindring og kirkehistorie*. Kirkehistoriske Fragmenter 1. 2004. 84 sider.

Mette Birkedal Bruun & Kim Esmark (red.), *Ritualer i kontekst*. Med bidrag af Anders Klostergaard Petersen, Hans J. Lundager Jensen, Nils Holger Petersen, Hans Henrik Lohfert Jørgensen, Kim Esmark, Mette Birkedal Bruun, Ulrik Langen, Kate Østergaard og Eyolf Østrem. Kirkehistoriske Fragmenter 2. 2004. 193 sider

Afdeling for Bibelsk Eksegese

Gitte Buch-Hansen (red.), *Fakta, fiction og frelse. Teologer diskuterer Da Vinci Mysteriet*. Med bidrag af Nils Holger Petersen, Anne Vig Skoven, Gitte Buch-Hansen og Johanne Stubbe Teglbjærg. 2006. 66 sider.

Gitte Buch-Hansen, Troels Engberg-Pedersen og Lone Fatum (red.), *Gender and Body in the Gospel of John*. Med bidrag af Adele Reinhartz, Turid Karlsen Seim, Gitte Buch-Hansen, Jørunn Økland og Lone Fatum. Working Papers 1. 2006. 90 sider.

Troels Engberg-Pedersen og Henrik Tronier (red.), *Philosophy at the Roots of Christianity*. Med bidrag af Henrik Tronier, Stefan Nordgaard Svendsen, Gitte Buch-Hansen og Troels Engberg-Pedersen. Working Papers 2. 2006. 123 sider.

Niels Hyldahl, *Om retfærdighed og syndfrihed. En fortolkning af de tre Johannesbreve*. 2007. 110 sider.

Mogens Müller, *Skriften i Skriften. Mellem tradition og reception. Fjorten afhandlinger*. 2007. 205 sider.

Stefan Nordskov Svendsen, *Allegory Transformed. The Appropriation of Philonic Hermeneutics in the Letter to the Hebrews*. 2007. 259 sider.

Afdeling for Systematisk Teologi

Jonas Adelin Jørgensen, Kirsten Busch Nielsen & Niels Henrik Gregersen (red.) *Spirit and Spirituality. Proceedings of the 15th Nordic Conference in Systematic Theology*. Med bidrag af Jonas Adelin Jørgensen, Niels Henrik Gregersen, F. LeRon Shults, Sigurd Bergmann, Jayne Svennungson, Else Marie Wiberg Pedersen, Bent Flemming Nielsen, Trond Skard Dokka, Jone Salomonsen, Arne Rasmusson, Jyri Komulainen & Aasulv Lande. 2007. 201 sider.

Doktordisputats

Kirsten Busch Nielsen, *Syndens brudt magt. En undersøgelse af Dietrich Bonhoeffers syndsforståelse*. 2008. 418 sider.

Ph.d.-afhandlinger

Anna Vind, *Latomus og Luther. Striden om hvorvidt enhver god gerning er synd. En teologihistorisk afhandling*. 2007. 374 sider.

Iben Damgaard, *Mulighedens spejl. Forestilling, fortælling og selvforhold hos Kierkegaard og Ricœur*. 2005. 217 sider.

Jonas Adelin Jørgensen, *Jesus Imanders and Christ Bhaktas. A Qualitative and Theological Study of Syncretism and Identity in Global Christianity*. 2006. 462 sider.

Sten Haarløv, *Paul Helgesens teologiske standpunkt og placering i den europæiske humanismebevægelse – set på baggrund af en præsentation af Erasmus af Rotterdams teologiske programskrifter*. 2007. 398 + 7 sider.

René Rosfort, *Subjectivity and Ethics. Ricoeur and the Question of Naturalizing Personhood*. 2008. 250 sider.

Roar Lavik, *Ved alterets fod. Fra objektivitet til subjektivitet. Om transsubjektivitet og intersubjektivitet i Søren Kierkegaards nadverforståelse og nadverpraksis*. 2008. 573 sider.

Andet

Kirsten Busch Nielsen (red.), *Det gode liv og Gud. Fem foredrag fra Studienævnets Temadag 2007*. 62 s.

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres under arrangementer på www.teol.ku.dk, i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemestret 2009. Ændringer i programmet kan forekomme. Yderligere oplysninger om de enkelte arrangementer kan ses på www.teol.ku.dk under arrangementer. Alle arrangementerne er opgivet med præcise minuttal.

Kalender for **Teologisk Forening og Søren Kierkegaard Selskabet** se s. 51, 52

Torsdag den 29. januar 2009 kl. 13-17

Introduktion til kandidatuddannelsen

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K

Arr.: Studievejlederne

Fredag den 13. februar 2009 kl. 13.15-15

GT Senior-seminar v. Professor Terje Stordalen (Oslo)

Sted: Lok. 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Onsdag den 18. februar 2009 kl. 13

Ph.d.-forsvar v. Johanne Stubbe Teglbjærg

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Torsdag den 19. februar 2009 kl. 15-17

Forskerseminar v. Christine Rørdam Thanning

Sted: Lok. 347, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Onsdag den 25. februar 2009 kl. 13.15-15

”Er ånden i Det Nye Testamente en fysisk størrelse?” NT seminar for studerende og forskere v. Troels Engberg-Pedersen

Sted: Lok. 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Torsdag den 26. februar 2009 kl. 14.15

”Skabt i Guds billede. Et problem i Pentateukens diskurs” Fratrædelsesforelæsning v. Professor Thomas Thompson

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Torsdag den 26. februar 2009 kl. 15-17

Åbent Hus på Teologi

Sted: Oplyses senere

Arr.: Studievejlederne og Karrierevejlederne

Fredag den 13. marts 2009 kl. 14-15

Professor-tiltrædelsesforelæsning v. Lisbeth Christoffersen

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Torsdag den 19. marts 2009 kl. 9.30-16.

Klimaforandringer i et videnskabsteoretisk og etisk perspektiv – inspirationsdag for gymnasielærere

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Torsdag den 19. marts 2009 kl. 19-21

Apokalypsens Amerika – seminar om bibel, apokalyptik og kultur i USA

Sted: Oplyses senere

Arr.: Center for Studiet af Bibelens Brug

Onsdag den 25. marts 2009 kl. 13.15-15

”Undervisning i Bibelens aktualitet”. NT seminar for studerende og forskere

Sted: Lok. 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 27. marts 2009 kl. 13.15-15

GT Senior-seminar om deuteronomisme

Sted: Lok. 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 17. april 2007 kl.13.15-16.

Seminar om Den praktiske teologis praksisbegreb

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Tirsdag den 21. april 2009 kl. 14.00-17.15

Forårsmøde i Selskab for Kirkeret 2009

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 24. april 2009 kl. 13-15

Forskerseminar v. Mads Peter Karlsen

Sted: Lok. 347, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 24. april 2009 kl. 13.15-15

GT Senior-seminar om deuteronomisme

Sted: Lok. 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 24. april 2009

NT seminar for studerende og forskere v. Professor Heike Omerzu.

Sted: Lok. 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Torsdag den 30. april 2009

Temaeftermiddag: Syn på Bibelen

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Torsdag den 7. maj 2009 kl. 19-21

Styrmandskunst og kaosvande – seminar om skibet som religiøst og teknologisk fænomen

Sted: Oplyses senere

Arr.: Center for Studiet af Bibelens Brug

Onsdag den 13.maj 2009

Professor Dietrich Korsch (Marburg): Om Luther

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 15. maj 2009 kl. 13.15-15

GT Senior-seminar om deuteronomisme

Sted: Lok. 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Mandag den 25. maj 2009

Professor Peter Scott (Manchester): Klimaforandringer og teologi

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Tirsdag den 16. juni til torsdag den 18. juni 2009

Internationalt symposium om Dødhavstekster

Sted: Nørregade 10

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Torsdag kl. 13.30-15.30, Første gang den 5. februar 2009

Møderække ved Naturalismecenteret.

Sted: Lok. 403, 4. sal, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K

Arr: Naturalismecenteret CNCS

Teologisk Forening forår 2009

Tirsdag den 17. februar kl. 19.30

Forfatter, cand.theol. Johannes Møllehave.

"Om Dostojevskijs forfatterskab"

Tirsdag den 10. marts kl. 19.30

Biskop Peter Fischer-Møller, lektor Svend Bjerg og professor Mogens Müller

"Hvorfor bedriver vi teologi?"

Tirsdag den 31. marts 19.30

MF Ida Auken og MF Jesper Langballe

"Næstekærlighed og politik"

Tirsdag den 28. april kl. 19.30

Professor Niels Peter Lemche

"Gammeltestamentlig teologi – historie, metoder, resultater"

Tirsdag den 5. maj kl. 17.00-18.00

Generalforsamling i Teologisk Forening

Tirsdag den 5. maj kl. 19.30

Lektor Carsten Selch Jensen

"Religionskrige og korstoge"

**Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44 over gården.**

Søren Kierkegaard Selskabet forår 2009

Torsdag den 29. januar, kl. 19.30

Claudia Welz.
”Frihed til Kærlighed”

Torsdag den 26. februar, kl. 19.30

Jakob V. Olsen.
”Kierkegaard, kærlighed og kristendom”

Torsdag den 26. marts, kl. 19.30

Karl Verstrynge.
”Kierkegaard og Virtual Reality”

Torsdag den 30. april, kl. 19.30

Neal Ashley Conrad.
”Vi har ikke bare os selv”

Torsdag den 28. maj, kl. 19.30

Foredrag ved NN..

**Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44 over gården.**

Temaeftermiddag torsdag den 30. april 2009 Syn på Bibelen

13.15-13.45	Niels Peter Lemche, En gammeltestamentlers syn på Bibelen som helligskrift
13.50-14.20	Mogens Müller, En nytestamentlers syn på Det Gamle Testamente som del af den kristne Bibel
	Pause
14.30-15.00	Kirsten Busch Nielsen, En dogmatikers syn på den todelte Bibel som det normative udgangspunkt for kristen teologi
15.00-15.30	Lejlighed til drøftelse og spørgsmål

Temaeftermiddagen finder sted i auditorium 7